

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAS

93

ANUL al 57-lea

I a n u a r i e

1 9 2 5

MARIA, REGINA ROMÂNIEI . . .	<i>După războiu . . . . .</i>	3
C. GANE	<i>Ada-Kale . . . . .</i>	20
M. ROMANESCU	<i>Schitul (Versuri) . . . . .</i>	32
M. ROȘKA	<i>Când apare omul pe pământ. . . . .</i>	33
PR. I. POPESCU MĂLĂEȘTI	<i>Din psalmii lui David . . . . .</i>	49
I. N.	<i>Dicționarul Junimei . . . . .</i>	52

CRONICI: P. PANAITESCU: *Nevoia de o cultură economică*, 54. — N. D. GERMANI: *Societatea națiunilor și menirea ei în domeniul politicii internaționale*, 62.

RECENSII: I. C. FILITTI: *Lovinescu, Istoria civilizației române moderne*, 67. — C. P.: *Dr. George Pascu, Rumänische Elemente, in den Balkansprachen*, 72. — C. GANE: *Panaft Istrati, Moș Anghel*, 73. — S. M.: *George Vălsan, Povestea unei tinereți* 74; *Ioan Nădejde; V. G. Morțun, biografia lui, geneologia și albumul familiei Morțun*, 75. — N. D. GERMANI: *C. Argetoianu, În urmărirea normalizării monedare*, 75.

REVISTE: *Ideea Europeană*, 77.

FAPTE: PREOT GE. CRIVEANU: *O Conferință „Despre România Modernă” la Montpellier*, 78. — I. B.: *Centenarul romancierului Mauriciu Jókai*, 79.

88

ah

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Soc. Anonimă

8128 SL

Manuscrisele pentru revistă, cărțile pentru recenzii, schimbul de reviste, precum și corespondența referitoare la redacția și administrația revistei, se vor trimite *Directorului revistei, la Fundația Universitară "Carol I, Str. Wilson No. 1, București, Telefon 20.*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Reproduceri din text sau din ilustrații, fără menționarea revistei sânt oprite.

Abonamentul pe un an 200 lei.

Pentru autorități, bănci, societăți, etc. 1000 Lei.

Plata directă sau prin mandat poștal se va face numai la *Librăria Socec & Comp., Calea Victoriei 21, București.*

Pentru încasările la domiciliu se percepe o taxă în plus de 20 Lei.

Oricine reține un număr se consideră abonat pe un an.

DUPĂ RĂZBOIU

Şase ani plini s'au scurs dela sfârşitul războiului ; şase ani... Timpul zboară şi sânt atâtea de făcut!

Toţi ne-am închipuit pacea într'altfel şi cu greu unii din noi s'ar fi gândit că bătrâna noastră Europă se va putea schimba aşa de tare. Nici nu ne închipuim că atâtea probleme se vor înfăţişa deodată. Probleme care taie adânc în vechia rânduială a lucrurilor, în viaţa, în obiceiurile şi în gândurile noastre. Am văzut prăbuşindu-se instituţiuni, căzând ceace credeam aşezat pe temelii neclintite şi am văzut despreţindu-se tradiţii vechi, şi vechi credinţe luate în răs. A trebuit să ne obicinuim cu o violenţă de limbaj care uneori ne cutremură. Am asistat la nivelarea claselor, la ridicarea maselor, la o enormă evoluţie într'un timp aşa de scurt. Am văzut dispărând multe lucruri frumoase la privire ; bună parte din pitorescul vieţii s'a dus, pentru a face loc unor instituţiuni mai practice, dar mai puţin atrăgătoare.

Lumea a devenit mai gălăgioasă, mai vulgară; fiecare are mai multe drepturi sau crede că le are. Intrucât însă fiecare a profitat din aceste preschimări, rămâne încă de văzut.

Nu am fost niciodată printre cei cari protestează în potriva progresului real sau contra libertăţii bazate pe ordine. Nu aprob întotdeauna, ba deseori deplâng

chiar deformarea lucrurilor, pentru că am suflet de artist. Slavă Domnului, însă, că au mai rămas unele singurătăți în care, aceia care găsesc lumea prea plină, pot afla un refugiu, mai ales în țara noastră cu atâtea poteci neumbrate.

Mi-a trebuit aproape doi ani, după războiu, ca să mă regăsesc, ca să mă obicinuiesc cu împrejurările vechi-noi, ca să repui, în oarecare măsură, lucrurile în ordine, ca să adaptez pe „azi“ cu „ieri.“

Am pierdut cât mai puțin timp posibil regretând, asemuind, deplângând. Sunt din fire un constructor și constructorii trebuie să-și încoarde mușchii, să nu piarză puterea prin tânguiri. Am încercat întotdeauna să prind ocaziile, să trag cel mai bun folos din ele și vecinic sfătuesc pe ceilalți să facă la fel.

Mai presus de toate, de plângeri și de slăbiciuni, toate lucrurile au și o parte bună; să căutăm numai a o desprinde, să o întrebuițăm, să ne-o apropiem.

Pacea nu a adus odihnă, ci numai o puternică nouă tensiune, o adaptare la împrejurări vitregi, un efort ca pacea să nu se prefacă din nou în războiu.

Noi aparțineam unei părți turburate a lumii, dar Țara noastră a devenit de două ori mai mare ca întinderea ei de odinioară. Acum ne-am întors la ceea ce eră din veci al nostru, și deoarece am căpătat aceste largi și noi ținuturi, ele trebuie să fie cercetate, înțelese și cuprinse în inimile noastre.

Intr'adevăr, în toate privințele viața mea a fost tăiată în două jumătăți: prima jumătate părăndu-mi-se mult mai îndepărtată decât numărul de ani ce ea îmbrățișează.

M'am reîntors la Cotroceni, la Copăceni, la Sinaia și la Horezu. Am plutit din nou în sus și în jos pe Dunăre, am reluat stăpânirea munților, a dealurilor și a șesurilor.

Am călărit încă odată dealungul întinselor maluri ale mării. Am privit apusurile de soare, secerișurile, troenele de zăpadă ale iernii; am fost acoperită de praful lungilor, nesfârșitelor drumuri românești, ce acum se întind încă și mai departe. Toate scumpele și vechile adăposturi arătate în cartea „Țara mea“ au fost revăzute. Chiar și pe bătrâna mea maică stareță o regăsi încă în viață; ea privi la mine cu un zâmbet sfios, pe deasupra prăpăstiei groaznice a celor doi ani de războiu.

Intotdeauna îmi pare că e ceva teamă în fețele pe care le întâlnesc în locurile, care au cunoscut greul jug al dușmanului. O îngrijorare urmărește pașii lor: cei doi ani de ocupație și-au lăsat pecetea.

Eu am reclădit căsuța dela Copăceni, după tipicul caselor boierești ale vremurilor trecute; i-am dat pridvorul cu stâlpii albi pe care-i visam, cu un larg acoperiș sur-argintiu de șindrilă. Am sădit grădina mea, în fiecare an câte puțin; căci toate merg încet în zilele astea, timpurile fiind grele.

Povățuesc pe toată lumea să iubească grădinele, și cu cât mai grea va fi munca, cu atât mai mare și mulțumirea.

E straniu și uimitor să vezi cum omenirea în vremuri de pace își cheltuește fără rost tot cecece și-a agonisit și cu câte opinteli de necrezut alcătuește totul, din te miri ce, în zile de restriște. Se întâmplă așa, în virtutea unei adânci legi de compensare, ce se simte, fără a se putea tâlmăci. Sânt prea prinsă

ca să adâncesc rostul lucrurilor, și totuși am învățat și văzut și în parte am priceput atâtea lucruri, dela războiu încoace.

Și am cugetat gânduri neobișnuite reginelor; dar acum nu vreau să împovărez pe nimeni cu astea.

Vremea de după războiu este ca o lungă convalescență după o boală grea. Numai pot fi aceeaș, nu numai pentrucă am îmbătrânit, dar și pentru că s'a făcut o așa mare schimbare într'un timp atât de scurt.

Mircea, fiul meu cel mic, răpit la începutul furtunei, nu știe nimic despre acest „post-bellum“.

El zace rece și tăcut în mormântul său. Nu mi-a fost dat să văd ce-ar fi zis, dacă trăia și avea să înfrunte plăcerile și durerile lumii acesteia. Iar când intru în vechea biserică spre a depune pe mormântul lui florile proaspete ale fiecărui anotimp, pășind acest prag mi se pare că mă întorc la zilele ce nu mai sânt. Ceilalți copii au evoluat împreună cu mine, fiecare urmându-și ursita, după voia lui Dumnezeu.

Toți iubesc țara lor ca și mine; ei au învățat să fie însă mai întreprinzători, căci le-am deschis ochii asupra timpurilor în cari trăim. Suntem conștienți de schimbările ce ne-au ajuns, rămânând statornici în ceea ce credem că e drept.

Unele lucruri, pe care visasem să le fac „după războiu,“ sunt azi imposibile; banii au altă valoare, visurile au luat alte intruchipări.

Sunt azi mai tristă decât eram odinioară, dar mai tare și mai liniștită. Am învățat mai bine cum să ajut...

Voința mi s'a oțelit; pun mai puțin preț

pe părerea altora. Iar pământul, marea și cerul îmi sunt mai dragi ca niciodată, împreună cu toate lucrurile plăcute, impunătoare și frumoase de pe pământ.

Am cutreerat cu timpul toate colțurile țării mele, atât din teritoriile cele vechi cât și din cele noi. Trebuie să le cunosc, să le văd și să pătrund adânc nevoile și nădejile lor; dar mai am încă mult de făcut.

Eu nu pot decât să-mi împlinesc modesta mea misiune, iar pe cei tineri să-i cresc cu idealul de a continua sarcina noastră. Nu trebuie să ne închipuim că suntem indispensabili și că e fără de sfârșit timpul cât ne e dat să lucrăm. Dar, ca să fim muncitori, buni și de folos, trebuie să avem încredere în opera noastră.

Sunt încă voinică, mintea mi-e vioaie, sănătatea nu mi-e zdruncinată, am multe idealuri; timpul însă zboară cu nepăsare față de truda omenească și cum pot să știu câți ani îmi vor mai fi hărăziți? ca să duc toate acestea mai departe...

* * *

Am să zugrăvesc acum un tablou nou, un tablou de după războiu, având însă liniștea viziunilor dinainte de războiu, atât de dragi inimei mele.

Pe celălalt povârniș al munților, cari acum nu mai sunt hotare despărțind poporul nostru în două, stă un mic castel pe o stâncă repede și înaintată.

Nu e decât o fortăreață rustică din vremuri mai vechi, un castel clădit poate de cruciați, dar mai probabil un punct de apărare de pe timpul năvălirilor turcești.

Pe un masiv de dealuri și munți ale căror poale mai joase sunt acoperite cu păduri de brad și de mesteacăn, el se înfățișează puternic și singuratec ca un stejar pus să păzească între șes și munte intrarea unei trecători.

Zidurile-i înalte și groase de câțiva metri se ridică deadreptul pe stânca, cu care sunt astfel de îmbinate încât alcătuesc un tot.

Mai multe turnuri neregulate răsar din aceste imense ziduri, ce par că nu se mai pot cuceri. O scară strâmtă de piatră cu trepte numeroase aleargă pe o pantă dreaptă spre o ușă greoaie și simplă, singura intrare în cetate, secretă, misterioasă și nebăgată în seamă.

Nu are nici o năzuință de frumusețe, nici de arhitectură deosebită; este numai un castel de luptă, puternic și primitiv. Iar dacă are o istorie a sa, a păstrat-o tănuită în mâna-i singuratecă de piatră.

În vremi trecute, cu mulți ani în urmă, când castelul erà încă pe pământ străin, am trecut odată pe la poalele acestei ciudate cetăți. Singurătatea ei m'a atras: aș fi vrut să știu a cui erà și de ce părea așa de părăsită și neîngrijită.

Mă cuprinse un dor să o posed și să-i redau viață.

Aceasta fu numai o viziune trecătoare, dispărută într'o clipă, ștearsă de praful motorului meu. Nu erà decât o nălucire, un vis, repede înlăturat de alte gânduri.

Însă eu niciodată nu am uitat-o: mi se părea tare, așa de impunătoare și de ciudată, profilându-se cu stânca ei pe fundul împădurit, păzitoare a dru-

murilor din munți și a celor câteva sătulețe culcate la picioarele ei.

După ce regiunea asta deveni a noastră, una din primele mele vizite a fost la această singuratecă cetățuie, care făcuse o atât de puternică impresie asupra mea. Mă întrebam dacă mai există, temându-mă că ar fi putut să fie nimicită. Cu atât mai mult, cu cât și prin această vale dușmanul se năpustise asupra noastră.

Spre marea mea mulțumire, cetatea rămăsese neatinsă, cu înfățișarea ei rășboinică, sfidătoare, singuratecă, fără viață și aproape fără ochi. Ne-am decis să o explorăm; astfel, plini de nerăbdare am urcat povârnișul greu care duce la ea, am suit multe trepte de piatră și, cum îmi procurasem cheia, am deschis tainica poartă, singura intrare în această misterioasă cetate.

Ce ciudat dar fermecător mic locaș!

O curtică interioară închisă peste tot de ziduri înalte și foarte groase, străpunse ici și colo de mici ferestre; galerii șubrede de lemn, unele așezate chiar sub acoperiș, se află dealungul acestor ziduri. Trepte strâmte și știrbite duc în diferitele turnuri, în numeroasele săli boltite, joase, spoite în alb iar altele cu tavane de grinzi grele; edificiul întreg de o soliditate de necrezut, în bună stare și nici decum în ruină, dar cu totul părăginit și golit ca o inimă părăsită.

Un colțișor tăcut și trist dar nemaipomenit de atrăgător, cu o minunată vedere dela fiecare fereastră. Iar mie mi se părea că avea un suflet adormit și doritor de a fi deșteptat.

Împreună cu copiii mei de îndată am început

să Țesem visuri înjurul acestui Brân sau Brâna, straniul, singuraticul, fascinantul mic castel, care nu aparține nimănui, de care nimeni nu îngrijea, care nu a fost niciodată iubit, nici locuit de când lumea. Brân, Brâna... acest magic, pitoresc, poetic, tainic, mic loc...

Și într'o zi — căci acestea sunt cuvintele cu care se începe istorisirea evenimentelor mari și mici —, într'o zi... o solie a orașului Brașov, căruia aparține, pare-se, Brân, veni la mine, și cu vorbe asemănătoare celor întrebuițate în decursul tuturor vremurilor la oferire de daruri suveranilor, Brân mi-a fost oferit mie! Brân sau Brâna, mica cetate solitară, ciudată și răshoinică, mica fortăreață mi-a fost oferită mie!.....

Cu greu putui crede urechilor mele. Dar mise prezintaseră tot felul de hârtii cu pecetii și semnături și formule frumos sunătoare, după cum prevede legea. Și eu a trebuit să iscălesc. Totul s'a făcut cu multă ceremonie, multe bune urări și blagosloviri și frumoase și amabile cuvinte. Apoi solia plecă, lăsându-mă pe mine cu un pergament fățos și sigilat, și Brân era al meu, al meu!....

Ca și bătrânul boier, care cu mulți ani în urmă mi-a lăsat vila părăsită din parcul trist și plin de bălării, tot acest gând a îndemnat și comunitatea din Brașov ca micul și singuraticul castel să fie predat în mâini cari să-l îngrijească și să-l deștepte la o viață pe care nu o mai trăise până aici. Mai mult nu știu, dar generosul fapt rămâne; oricare ar fi fost motivul lor, ei au venit și mi l'au oferit. De acū în colo, Brâna cea iubită îmi aparține!

A fost un moment impunător când m'am dus să iau în primire mica mea cetate. Toți țărani din

jur se bucurau împreună cu mine. Căci sosirea mea era un eveniment binecuvântat în viața lor sarbădă și împovărată de griji.

Acum singurateca mica cetate și fără de suflet, fără de stăpân se va deșteptă la viață, va privi în jos de pe înălțimea ei, va deveni deodată un punct de razim, un protector al locuitorilor din împrejurimi. care va avea grijă de bunul lor traiu și de nevoile lor. A venit norodul întreg să mă întâmpine. Toți, în strae de sărbătoare, să-mi ureze noroc, sănătate și viață lungă; au venit să-și exprime mulțumirea că a devenit al meu castelul. Firește că au venit și cu plângerile lor, jalbele lor, căci nu ești regină și mama unui popor numai ca să primești felicitări și să auzi cuvinte de mulțumire!

Cu câtă bucurie și cu câtă tragere de inimă m'am apucat să prefac Brânul meu, pentru a fi mai lesne și mai plăcut de locuit în el, lăsând să intre mai multă lumină, reparând coridoarele întunecoase, făcând odăi noi din tot felul de colțuri, întrebuițând mansardele de lemn, folosindu-mă de goluri uriașe, descoperind treceri și mici scări ascunse, transformând ciudatele turnulețe în odăi de locuit; punând însă multă băgare de seamă ca să păstrez înfățișarea severă și primitivă a locului. Aveam un scump bătrân arhitect al casei noastre, moștenit de pe timpul regelui Carol. Și el mereu visase că-i va fi dat într'o zi să repare un vechiu castel; acum această mică și fantastică clădire a devenit munca sa preferată.

El s'a instalat acolo, ca o bufniță într'un zid vechiu, și își pune toată dragostea, toată îndemânarea să facă un adevărat giuvaer din mica mea comoară. Dar noi nu ne grăbim să isprăvim lucrul, suntem

ca niște copii cu o jucărie ce ne e dragă și de care nu ne săturăm niciodată; în fiecare an, noi refacem câte ceva, fără a ne permite să schimbăm aspectul original al clădirii. Mica cetate a rămas deci puternică și semeață.

Dar acum a fost insuflețită: ochii ei sânt deschși, este trezită, revenind cu bucurie la viață. În interior zidurile ei văruiute și de o înfățișare rustică au fost păstrate; scările sânt încă repezi, strâmbe; încăperile nu toate la fel, clădite după cum eră și stânca, aproape fiecare la o altă înălțime. Trebuie să ai grije să nu te împiedici de prag, să nu-ți lovești capul de pervazul scund al ușilor. De fapt tot timpul trebuie să te uiți cu luare aminte, pentrucă mereu dai de colțuri neașteptate, și niciodată nu știi când vei întâlni o treaptă, un tavan prea jos, o grindă înaintată.

Mulți din generația mea au dat din cap, neaprobând gustul meu pentru o atât de nepractică locuință; „la vârsta D-tale“! adăogau cei mai mulți cu nedumerire.

Eu însă îl iubesc! și cu asta totul e zis!

Ceva copilăresc a rămas poate în inima mea: o dragoste de descoperiri romantice, de aventuri.

Eu am tot poștit pe unii din generația mea, să vie numai să-l vază, când eu locuesc acolo. Eu aduc pe copiii mei, pe prietenii lor, sau pe prieteni mai tineri ai mei, cari nu vād altceva decât farmecele comoarei mele!

În dosul zidurilor sale, neînchipuit de groase, am strâns o curioasă colecție de lucruri vechi de o înfățișare mai mult sau mai puțin rustică: sculpturi ciudate, chipuri vechi în lemn, piatră sau metal,

chipuri care se simt la locul lor în acest locaş auster şi medieval; stranii şi vechi icoane pe funduri de aur, uşor aburite de vreme; vechi covoare, pietre, ulcioare, tronuri, vase de aramă şi de alamă şi olărie ţărănească din diferite regiuni; curioase şi vechi colţare şi dulapuri, mese grele de ştejar, neprinse în cue de fier, şi scaune. Dar mai sunt şi jeluţiuri uriaşe şi plăcute, sofale şi divanuri, ale căror culori şi stofe fiind bine alese se armonizează plăcut cu restul, se împacă desăvârşit cu tovarăşii mai severi. Şi peste tot flori; florile cele mai frumoase, cele mai simple: gălbinele şi floarea soarelui, alcătuint o gamă de portocaliu şi galben; apoi trandafiri şi ochiul bouului, dălii, buchete mari înflăcărâte de călţunaşi, enorme şi mândre mănuchiuri de iubii crini albi; fiecare floare găsindu-şi fondul potrivit, căpătând o însemnătate şi mai mare faţă de zidurile văruite sau pe blidarele şi dulapurile înnegrite de vreme, în adâncitele deschideri ale ferestrelor, ieşind din ciudate mici firide, săpate în nepusa grosime a zidurilor. Nu am văzut nici o casă care să iubească florile mai mult ca micul meu vechiu castel; fiecare colţ are nevoie de ele, le primeşte, le doreşte...

Toate ceardacurile au cutii pline cu muşcate roşii, şi jumătate din curtea interioară a fost despărţită şi transformată într'o mică grădină presărată cu flori luminoase.

Această grădiniţă este mândra stăpână a unei fântâne adânci de mai multe sute de picioare.

Bătrânul meu arhitect are un talent deosebit pentru a clădi cele mai minunate vetre; fiecare din ele este de obicei zidită după înfăţişarea şi mărimea odăii;

cele mai multe sânt adevărate vetre țărănești, văruite, zidite din cărămizi cu tot felul de colțuri și cu policioare eșite, pentruca oalele și bătrânele icoane să poată găsi locșorul lor potrivit, părănd că au fost acolo de când lumea și parcă anume făcute pentru acel loc anumit.

La poalele castelului era o grădină de zarzavat, dealungul unei pajiști umede și de un verde de smarald, unde „nu mă uita“ crește în puzderie. Am transformat grădina într'un fel de răzor de flori, o adevărată orgie de culori, asupra căreia mica cetate privește în jos cu un zâmbet în locul încrunțării cu care se uită ea altă dată.

La anumite zile, cei mai săraci dintre țărani urcă scara cea repede de piatră a castelului și se înghesuiesc în curtea cetății mele, și acolo, ca în vremuri feudale, le împart grâu, porumb, bani și haine. O întrunire mai pitorească de sdrențăroși cu greu se poate închipui: sbârciți bărbați bătrâni cu părul lung, cu cămeși albe și chimire largi de piele și straie de culoarea pământului, femei bătrâne, gălbejite și uscate ca niște înspăimântătoare vrăjitoare se scoboară din îndepărtații lor munți; orfani de războiu cu ochii mari și duioși aduși aci de doicile lor istovite de necazuri, greu împovărate cu nenumărații lor copii, unii și alții răbdători, supuși, îndurători, și cuprinși de o demnitate liniștită în ciuda sărăciei lor lucii.

Și toți se îmbulzesc în jurul meu, sărutându-mi mâinele, mânecele sau poalele hainii mele; iar neîncetatele lor mulțumiri fac să pară mult prea sărăcicioase darurile mele. Apoi, cu toții pornesc din nou bătrânii. Tremurătoare, băbuțele obosite de griji, mame și copii orfani, toți blagoslovindu-mă

cu vorbe înflorite, urându-mi noroc, sănătate, viață lungă, belșug și o inimă înțelegătoare a sărăciei lor. Rugându-mă să mai viu, să viu mai des, să nu-i uit, să „mă scobor din înălțimea mea“ spre ei și să nu mă țiiu de alte lucruri; pe când eu, simțindu-mă umilită, privesc la ei cum scoboară șchiopătând cu micul lor dar treptele cele repezi, împrăștiindu-se pe la sărăcăcioasele lor căsuțe ascunse printre dealuri...

Câte odată, întovorășită de unul sau altul din copiii mei, sau de însoțitorii mei mai tineri, îmbrăcată în strălucitul costum al ținutului, pe un călătuc voinic de munte călăresc peste dealuri, prin poteci înfricoșate și repezi, ce primăvara se prefac în albiile de șuvoaie. Atunci se întâmplă ca pe neașteptate să dăm peste unul din acei ciudați, uscați și betegi bătrâni și peste femeile ce se grămădeau în curtea castelului ca să primească pomeni.

Ne salută cu bucurie însă cu nedumerire, minunându-se că a putut face pe regina lor să rătăcească în așa de îndepărtate și până aci nici odată umblate colțuri, pe niște așa de prăpăstioase și rău ținute drumuri.

Eu mă opresc și vorbesc cu ei, ei dau din cap și oftează și zâmbesc, și în vorbirea lor ciudată sfârșesc mai totdeauna cu o binecuvântare sau o urare de noroc și dorința lor de a ne revedea pe acolo....

Urcăm mereu pe poteci bătute, în poduri umbrite de brad, întunecoase, tainice, plăcute prin mirosul pătrunzător al reșinei încălzite la soare, prin stufiguri dese și întunecoase sau prin luminișuri cu mușchiu, incinse de brazi seculari, drepti și maestoși și

ca o armată de uriași. Munții albaștri, în umbră, alcătuesc un zid atât de impunător, atât de frumos, atât de neschimbat prin puterea și trăinicia lui, încât în inimele noastre se înalță o rugăciune în cinstirea frumuseții! Vecinica și neschimbata frumusețe a ființelor, a culoarei, a firei întregi e pentru mine ca o adâncă religie ce-mi întărește speranța în cealaltă viață, sporindu-mi credința în izbânda adevărului și a bunătății, în înfrângerea răului, a morței...

Pe amurg ne întorcem căutând cu greu drumul peste pietrele alunecoase, iar umbrele noastre se lungesc atât de tare, încât noi și chiar caii noștri par că mergem pe picioroange.

La Brân sau Brâna cea iubită, cum îmi place câteodată să numesc castelul meu care prin mine a câștigat viață, am mai stat odată o noapte, la începutul iernei, când căzuse zăpada și când o lună plină își lunecă tainic palidele raze în curtea cu grijă păzită, par că ar fi încercat să descopere tainele pe care le ascundem cu grijă de lumea din afară. Răsboinicul mic castel avea, în noaptea aceea, o înfățișare cu totul deosebită; d'abia se mai zărea, era ca un vis, o nălucă a închipuirii mele. Cu o lumânare de ceară în mână, o greoaie lumânare galbenă făcută de maici, mirosind îmbătător a miere, am rătăcit prin cetatea mea, în sus și în jos pe nesfârșitele ei scări drepte, prin bolțile ei așa de joase, pășind cu băgare de seamă peste pragurile ridicate, prin galerii tainice care conduc la turnurile scunde cu mici ferestruți, de unde se poate vedeă în jos, spre valea pacinică în râul ce șerpuește ca o potecă strălucitoare. Nici un sgomot; tăcere adâncă, lumea fiind toată adormită, totul alb sub prima haină de

zăpada argintie la lumina puternică a lunei. Ce straniu și neînchipuit locșor pentru vremurile noastre atât de grăbite și pline de întâmplări și lupte de tot felul; un loc pacinic și ascuns.

Mă simțeam nespus de departe de viața de toate zilele, aproape o străină față de mine însumi, dar atât de îndrăgostită de această lume de altă dată, de această locuință pe care vreau să o împărtășc numai cu acei cari înțeleg farmecul ei precum îl înțeleg eu.

Mi-am păstrat aci cu gelozie un traiu ferit de toți acei care sunt prea dedați cu felul de traiu regesc, convențional și prea confortabil.

Vai, dar ce frig erà! Ce fantastic să te uiți în jos, atârnat asupra unei înălțimi atât de ametoare. Și cum picură lumânarea mea mirositoare a miere în bătaia vântului care mă cuprindea din toate colțurile. Trebui să mă grăbesc să mă întorc jos la focul mare, cu flăcări trosnind în vatra uriașă din lungă și joasă încăpere, care a fost odinioară un fel de pod și unde ceilalți erau întruniți, tăinuind, povestind sau ascultând cum șuerà vântul în jurul vechilor ziduri. Oh! ce plăcut erà în jurul acelei vetre uriașe, ce părea ca o odaie de mare, cu un acoperiș sub care cu toții puteam să ne ghemuim cât mai aproape de jăratec.

Dar veni vremea culcării și cu toții ne împrăștiarăm în odăile noastre din cele patru colțuri ale castelului. Pe scara mea tăinuită, strâmba și repede scară de piatră, ascunsă în grosimea zidului, cu câte o descriere la căpătâele ei, am scoborît cu o lampă veche de ulei, asemenea aceloră întrebuițate acum câteva veacuri de creștini în catacombe. Eu am avut aceiași senzație, că mă cobor într'o catacombă pe

acea scară mică și întunecoasă care duce în jos... tot la vale ca într'un puț.

Cum urlă vântul în jurul camerei mele de culcare, o odaie izolată într'unul din turnuri. Albă, cu tavanul scund, are ferestre cu chenare de marmură, rămășițe dintr'o veche biserică bizantină pe care le-am adus din Grecia și care se simt aci ea la ele acasă. Focul pălpăie neconținut în vetrele cele mici și albe; focul flăcărilor umple camera mică cu lumina ce se joacă cu umbra, aurind zidurile albe, făcând să strălucească vechile icoane și candelarele de argint atâr-nate în fața lor, aruncând lumini neașteptate asupra vâlului moale chinezesc, de un albastru închis.

Intr'un colț între cele două ferestre, pe un vechiu capitel de piatră al unui stâlp de biserică, se află un călugăr cioplit din lemn. O înfățișare impunătoare cu o față minunată de schimnic; el este păzitorul tăcut al acestei odăi, tovarășul orelor mele de singurătate. O lumânare de ceară arde lângă el și un vas persan, cu flori vecinic improspătate, stă la picioarele lui. El pare a fi în rugăciune, cu capul plecat și ochii închiși, stă ca o întruchipare a răbdării și a uitării de sine. Mi-a fost dăruit de mama mea și a fost mutat din casă în casă; însă această odaie cu bolți scunde, împrejurul căreia cele patru vânturi urlă și șueră, cântând înfricoșatul lor cântec, este adevăratul său locaș. Aici și-a găsit însfârșit odihna. Nu mă ia în seamă, dar văpaia roșie a flăcărilor îi dă înfățișeri de viață adevărată. El veghează asupra somnului meu și când mă trezesc în zori de zi, el e acolo tot rugându-se! Fața lui e mai fioroasă și mai impunătoare ca oricând în lumina zorilor.

Fost-am oare în stare să redau ceva din farmecul Brânei celei iubite?— Mi-e teamă că nu.

Copilul meu, care iubește mai mult Branul, mi-a zis: N'ai să fii nici odată în stare să faci pe cel ce nu l'a văzut, să-l vadă așa cum este într'adevăr.

Și mi-e teamă că așa e.

Dar eu am vorbit despre el ca un îndrăgostit care își cântă dragostea—e tot ceace pot face.

Această dragoste mi-a venit în anii mai maturi, în cealaltă parte a prăpastiei care mi-a tăiat viața în două. Astfel că e un fel de simbol pentru mine, un semn că viața se poate începe din nou... chiar și după războiu și surghiun, puțin cam altfel, fără îndoială, dar cu aceeași energie mereu tânără și cu aceea vecinică înprospătare a credinței și speranței de care, slavă Domnului, este pururea capabilă inima omenească...

Chari

ADA-KALE

Un Jankee din continentul nou, a scris odată într'o carte c'ar fi de dorit să învețe omul în viață și puțină filosofie. Deși cu această știință n'ar ajunge să câștige bani prea din belșug, ar trage totuși din ea adevăruri și foloase, după care bogatul suspină înzădar, neputându-le cumpăra cu toate milioanele lui.

Are dreptate Ralph Waldo Trine. Are și nu prea. Cu milioane poți cumpăra kilograme de foloase materiale — și să fiu al dracului dacă nu sunt foloase — iar cu punga goală te alegi abia cu câte-va grame de foloase morale, ale căror frumuseți, pentru a fi înțelese, cer neapărat ajutorul filosofiei.

Ori cum o fi, când flueră vântul prin buzunare, filosofezi fără să vrei. Și cum într'ale mele bântue furtuna, m'am pomenit cu încetul aflând un adevăr, din care am tras, firește, foloasele mele. Anume: că traiul nostru e fum. Vânt și fum!

Cu acest bagaj ușor, trec de atunci prin lume, fără supărare. Azi aici, mâine acolo, nicăiri intim și mult, azi pe pământ și mâine în lună, râd de durerile mele și plâng de ale tuturor... „Astfel am trecut de-a lumii hotar“ voi putea spune ca poetul, în ziua d'apoi... cât mai târziu, nădăjduesc! Nu că mi-e frică de moarte. N'o alung, nici n'o aștept. Inșă n'o cunosc. Pe când viața aceasta — fum, iluzie ce-o fi — o știu din fir în fir. Mă împac în deobște cu ea, și numai rare ori mi se întâmplă să rămân nedumerit. Dăunăzi de pildă, când m'am pomenit, pe neașteptate, cu bani în buzunar!

Câte nu poate face omul cu parale când n'are habar de filosofie. Dar când știe lămurit că totul e deșertăciune, la ce mai sunt bune?.. Doar un lucru fi rămâne... să se scape de ele — și cât mai curând.

M'am hotărît deci să le dăruiesc Căilor Ferate și m'am pornit la drum. Ținta: Adá-Kalé.

Când voiu fi întors, mai voi strânge un crac la cingătoare și voi citi pe Waldo Trine!..

* * *

Să spun adevărat, căci minciuna fără rost este un cusur nesuferit. Am făcut un ocol cam lung. Am luat-o prin Moldova, Ardeal și Banat. România Mare de jur împrejur. Impresiile culese le-am tipărit într'o carte, ce nu se poate citi. O carte ce va porni cu mine în ceia lume. Și asta nu de altceva, decât de frică să nu supăr cumva pe frații noștri de dincolo. Și n'ar fi avut de ce. Căci din întreaga această primblare, viu în amintire mi-au rămas doar două cuvinte: „Kéneres“ și „Fizetné“ — adă pâne și fă-mi plata — precum, dealtfel, și frumusețea sinagogelor, ca dovadă că în orașele Ardealului domnesc Ianoș și Israel. Iar cutreeratul satelor l-am amânat pe altă dată. Acolo e românimea. Știu. Dar automobil n'am avut, iar de boala mersului pe jos m'au vindecat răsboaiele.

Când am spus că m'am hotărît să *dăruiesc* banii Căilor Ferate, am greșit. Mă gândeam că a plăti un bilet de Clasa I, pentru a sta în picioare într'a II-a, înseamnă a face statului un dar. Inșă nu e așa. Dinpotrivă, călătorul e în câștig. Căci în schimbul neajunsului, de a sta în picioare, Căile Ferate Române, îi dă sfaturi scrise pe pereți. De pildă: să nu scuipe, il învață Direcțiunea, căci «tuberculoza (oftica) și mai toate bcalele contagioase (molipsitoare) se răspândesc prin spută (scuipat)».

În afară de învățături de igienă, mai capătă deci călătorul și lecții gratuite de franceză. Toate intră în prețul biletului... și tot el să se plângă? Fără doar — acuma mă gândesc — dacă Direcțiunea Căilor Ferate a avut dinpotrivă în vedere să dea lecții de limba română... ziaristilor de pildă, ceea ce ar fi o necuviință.

Ori cum o fi, avisul acesta m'a făcut să îndur ușor căldura, înghesuiala și oboseala și să petrec vesel jumăta-tea de ceas dintre Mehadia și Orșova.

Am ajuns deci bine dispus la ținta călătoriei mele.

De-ași fi fost dealtfel cel mai posac om din lume — ceea ce, Doamne păzește, nu sunt — încă trebuia să mă înseninez decum m'am dat jos din vagon. N'am apucat bine să umblu cale de o svârlitură de băț, c'am și dat ochii cu Dunărea, încolăcită între munți.

Cunosc cursul acestei ape, din leagăn până la mormânt,

De la basinul din grădina Prințului de Fürstenberg, de la părăuoășul ce se rostogolește vesel printre pietrele Pădurii Negre, la râul, încărcat cu vase comerciale, ce înconjoară Viena, oglindind în undele sale mândrele-i terase seculare până la apa uriașă peste care Traian își aruncase podurile, Nicopole bătrân, unde un Basarab luptase la cot cu un Duce de Bourgogne, Brăila și Galați, bogăția Țării, Ismail vestita cetate și Isaccea, sat sărac, care a fost poate tainica Vicina la răsăritul cărcia se desparte râul în trei, pentru a-și curma srălucita cărieră în cel mai frumos chip din lume... înfrățirea cu marca.

E într'adevăr grandioasă povestea acestei vieți bătrâne, mereu întinerită.

Așa cum îl cunosc eu însă, nicăiri nu-și poartă râu frumusețea cu atâta mândrie, ca între Orșova și Severin.

Pune Dunărea, în felul ei cum curge acolo, atâta măreție simplă, atâta reculegere parcă, încât te simți pătruns de-un sentiment ciudat-așa ceva cum e când intri întâia dată într'o bătrână catedrală gotică — un nepriceput simțimânt de credința, pe care în ceasurile pierdute îl are până și ateul, când desbrăcat de vanitate, stă singur și umil în fața majestății liniștii!

Și astfel, cu suflet copleșit, m'am dus în tăcere dealun-gul Dunării, singur, înspre miază-zi.... până m'am pomenit de-odată cu un Turc în fața mea, care, așezat pe marginea drumului, își fuma în tihnă ciubucul la soare. — Un minaret, în fund, dincolo de apă, se ridica dintre copaci.

Accastă neașteptată arătare, îmi răscoli în inimă do-

rinți dedemult... Sheherazada și Mlandin, Loti și Aziade, țările Profetului, soare și palmieri.

— „Cald, Ibrahim“ spun Turcului pentru a intra în vorbă cu el.

— „Cald“, zice „Dar mă cheamă Ali“.

— „Oh! să am iertare! Domnule Ali, n'ai putea să-mi spui unde este Adă-Kalé?“

— „Uite colca, insula din față. Vrei să te duc?“

— „Sigur că vreau. Dar cum?“

— „Cu barca“ spune „că doar sunt barcagiu. D'asta stau aici, să trec călătorii“.

Ali e bătrân, peste 60 ani, dar e voinic cât doi de douăzeci. Mă învoesc.

— „Hai să mergem. Cât punem până acolo?“

— „Vre-o zece minute, că e apa liniștită“.

Pe o cărărușă, printre stânci alunecoase, ne coborâm la mal. O luntre, legată cu frânghia de un butuc, se legănă pe valuri. Înăuntru, un picior de vre-o 10 ani, dormea cu fața în sus.

— „E copilul d-tale?“ întreb eu pe vâslaș.

— „Nu domnule, e al unei femei din Adă-Kalé“ zice.

— „Turc?“

— „In Adă-Kalé sunt numai turci“.

Ne urcăm. Bățelel se deșteaptă, sare afară din luntre, o desleagă și se urcă din nou, luând în mână cârma, pe când bătrânul, în celălalt capăt, apucă vâslele. Incepe mișcarea cadențată a lopeților, mânuite cu atâta dibăcie încât efortarea nu se simte; s'ar părea că mângâie numai suprafața apei.

Amintiri dedemult îmi flutură prin gând.

Plimbări cu pescarii, pe mările Nordului, în fapta zilei, când e apa netedă ca sticla. Apusuri de soare, când e apa creață. Și furtuni în larg, când apa se umflă, spumegă, se aruncă și se despică și barca saltă în cap de val și iar se cufundă și pânza se pleacă culcată pe mare... grozavele clipe frumoase, când te uiți sălbatec cum se apropie moartea... și admiri. Admiri uriașa luptă ce se dă între puterea oarbă a elementelor deslănțuite și puterea conștientă a omului, a pescarului cu ochii cruzi, ale cărui brațe vâjnoase aci mănuesc lopata, aci frag sfoara, strâng și desfășoară pânza!.. Și pe

urmă, după ce ai ajuns la mal, frumoasa clipă, când strângi bărbătește mâna noduroasă a învingătorului.

Amintiri, Amintiri! Când stai de privești în urmă, icoane din chiar traiul tău par frânturi din alte traiuri. Te încolțește viața și te micșorează. *Anii cari trec, scad în loc s'adaoge!*

— „Dece plângi?“ mă întrebă Ali.

— „Eu? Nu..., bate vântul și-mi lăcrămează ochii.“

— „Ce vânt? că nici o boare nu se simte!“

— „Ei, o fi aerul atunci. Nu sunt obișnuit... și zi, e frumos la Adá-Kalé?“

Intrebare făcută doar ca să întorc vorba — căci încolo aveam insula în fața ochilor. Nicăiri, nimic, în toată frumoasa asta de țară românească, nu m'a tulburat cât cotul Dunării la Adá-Kalé. Munți înalți și împăduriți o strâng ca într'o cingătoare. Și cum spre Porțile de Fier râul cotește la stânga și munții se împreunează, pare mai mult a fi un lac acolo, din mijlocul căruia se ridică, verde și albă, insula, cu minaretul ei, care se înalță, subțire, spre cerul de safir.

Cum bătrânul nedomerit încă de ce vânt îmi tulburase ochii, rămăsese tăcut, copilul s'apucă să răspundă el la cuvintele mele din urmă:

— „Foarte farmos“ îmi spuse în româneasca lui stricată. „Eu cunoști bine tot. Dacă Domnu vrei, eu duci cu D-ta s'arăți“.

Verbele n'aveau pentru el altă formă decât a doua de la singular. Dar ce are a face. Ochii lui îmi părură buni. Imi plăcu.

— „Bine, băețăș. Să-mi fi tu călăuză.“

Și cum barca tocmai se apropia de mal, copilul sări iar din ea ca s'o lege de un stâlp, iar bătrânul, după ce-și așeză lopețile înlăuntru, îmi spuse liniștit:

— „Imi plătiți la întors“.

O vorbă pe care Caron n'ar fi spus-o.

Intâiul lucru ce-mi cuprinse privirea, când ajunsei pe insulă, fu plutonul de grăniceri români. Pentru noi cucerirea aceasta e o fală; pentru mâna de turci ce locuște acolo, este o durere.

— „Înainte nu fost grănicer“ îmi spuse copilul. „Noi erai Turci“.

— „Și acum?“

— „Acum Români. Eu știi românește nu bine. Dar trebui învățat. Domnul înțelege?“

Am trecut și noi pe acolo! Înțeleg, copile, lasă...

Cum am intrat pe poarta cetății, înlăuntru, pe dreapta, se întindeau tarabele vânzătorilor de mărunțișuri. Amintiri pentru călători, sau, cum se zice astăzi — pentru că e mai frumos, nu așa? — „Suenire pentru voiajori“. N'am cumpărat nimic, decât o cutie de țigarete. Căci singura industrie din Adă-Kalé fiind cultura de tutun, e în adevăr o amintire locală. Unde mai pui că-ți duce gândul la vremea când cumpărai această marfă, de contrabandă, la Turnu-Severin, și unde pui că mai are asupra altor amintiri, avantajul de a se preface în fum.

Adă-Kalé a fost o fortăreață, când în mâinile Turcilor, când într'ale Austriacilor. Se află la punctul unde, înainte de 1916, era granița dintre România, Serbia și Ungaria.

În chestiunea Dunării n'a fost amestecată. Din punct de vedere politic și-a avut însă însemnătatea ei, mai ales pe vremuri, când își țineau Turcii aici o puternică avangardă militară. Astăzi, din acest trecut, au rămas zidurile cetății, mari, încă întregi, cuprinzând mai bine din jumătatea insulei înlăuntru cărora a înflorit un orașel turcesc, cu străzi înguste, peste care se întind pânze dela casă la casă pentru a feri de soare, cu cafecele multe, în fața cărora Musulmani îndolenți sorb cafeaua și narghileaua, cu geamii, cu hogii și înfărsit cu acele lucruri, supărătoare pentru creștini, femei prea îmbrobodite, prea multe grătii la ferești.

Pe strada mare mă opresc să iau masa la un birt de creștini, singurii din insulă. Călăuza, în timpul acesta se hârjonea prin praful străzei cu alți copii, poate călăuze și ei.

— „Hai picuile“ spun după vre-o jumătate de ceas „hai, c'am isprăvit. Să vedem mai departe“.

Pornim amândoi. Cutreerăm târgușorul, în dreapta, în stânga, tot ce este de văzut, geamia cu o fântână în față și c'un covor persan înlăuntru, zidurile cetății cu bolți ră-

coroase și cu ascunzători și în sfârșit, dincolo de zid, malul gol dinspre Vârciorova.

De aici, din capătul acesta al insulei, vederea prinde o măreție neînchipuită. Mărturisesc că pe cât îmi place natura, pe atâta mă plictisesc descrierile ei. Trumusețea aceasta este pur vizuală. Impreunarea de cuvinte nu poate trezi în mintea noastră farmecile ce ni se strecoară în suflet prin oglinda ochilor. Singurul artist în stare să făptuiască minunea aceasta este pictorul. Trec deci... acum, căci atunci am rămas atâta timp privind cum curge apa Dunării între munții României și ai Serbiei, încât călăuza, nerăbdătoare, mă întrebă, ca mai odinioară vâslașul:

— „Domnul dormi?“

Nu, nu e somn, precum atunci nu era plâns. Visam. Mă gândeam la geniul poporului nostru, la poczile lui populare:

„Dunăre, mama vitează“,

„De când lumea îmi stai de pază!“

. . . . .

„Eu cu Dunărea sunt una“

„Batem timpul și furtuna!“

Mă gândeam — la câte, Doamne! — la istoria acestui rău, din negura zilelor trecute „Trajanus Danubium transit“ — până la lumina zilelor mai noi „Kaiserlichköniglicheosterreichischungarischeinzigprivilegiertedonaudampfschiffahrtsge-sellschaft“¹⁾.

— „Domnul vizitat oraș“ îmi spune copilul văzând că tot nu mă urnesc din loc „Vrei vezi casa Osmană?“

— „O casă înlăuntru? Cum să nu. Mergem la tine“.

— „La mine nu. Acolo sărac. Areți casa bogat“.

— „Cunoști tu o casă bogată?“

Băiatul se înflăcărează:

— „Bogat, formos așa formos!..“

Bată-te vina, picuile, hai să mergem. Și mă apuc să-l întreb:

— „Va să zică voi sunteți săraci. Ce faci tu cu banii pe care-i câștigi? Ii dai mamei, hai?“

¹⁾ Glumă? Nu. Citiți „Chestiunea Dunării“, de Gr. Antipa. Cultura Națională, 1924, p. 21.

- „Nuuu...” zice el „strângi.”
 — „Strângi? Pentruce?”
 — „Pentru să mergi la Constanța.”
 — „Ce să faci acolo?”
 — „Acolo e capitala.”
 — „La București, vrei să spui.”
 — „Nu. La Constanța?”

Nu mai pricep. Copilului îi este necaz, pentru că vede că nu-mi poate tălmăci ce vrea. Mă întrebă:

- „Domnul știi turcește?”
 — „Nu puiule. Dar nu e nimic. O să ne înțelegem noi.

Ce vrei tu să faci în capitală?”

— „Eu? ai pe tata acolo. El scrii să vii, dar nu trimiți pară. Eu strângi și când ai trei mii duci la Constanța, acolo Capitala Osmanilor, câștigi mult...”

- „Ei! micule, Constatinopol, vrei să spui.”

Băiețelul râde până la urechi și bate din palme:

— „Constantinopol, da. Acolo câștigi para, trimiți la mama, vii și ea, pe urmă toți împreună, la capitală.”

Copilule mic! pentru nimic în lume n'aș vrea să treacă o umbră de îndoială peste nădejtile tale.

— „Da” îi spun „foarte frumos. Și odată acolo, ce viață o să mai duceți toți. Dar spune băcțaș, cât ai strâns până acuma?”

— „Două sute de lei” îmi spune el, uitându-se la mine să vadă, e mult sau e puțin.

L-am mângăiat pe păr și am întors repede vorba, căci era zădarnic să mă mai întrebe odată, ori e vântul de vină ori ce.

În fața unor ostrețe care împrejmuiau o livadă, îl văd că se oprește.

- „De ce stai aici?”, îl întreb.

— „Aici e casa formos”, răspunde el.

Mă uit. Nu văd nimic. Dar înfârșit, să mergem. Impingem portița și intrăm într'o alee de pruni. Deodată zăresc, în fund, o căsuță albă, mică, curățică. O femeie, în fața casei, scotea apă dintr'un puț. Era învăluită într'o rochie neagră, care o acoperea din creștet în tălpi. Ochiul numai străluceau prin crăpătura broboadei. Se întoarse să se uite la mine. Dar privirile acestea supără. Ea mă vede cum sunt, pe când eu

văd doar o umbră. Copilul a intrat în casă. Eu am ridicat ochii, dinadins, spre un vârf de salcâm... când o văd deodată, c'o mișcare pripită, desprinzându-și vâlul din gaică și arătându-mi obrazul, drept, față în față! O clipă numai. Apoi iar îl prinde la loc și râzând, se apleacă pe fântână să ridice ciutura. Era frumoasă, și prea fusese scurt. Câte minuni, Allah! nu s'o fi ascunzând sub atâtea vâluri, în atâtea țări peste care domnește.

Aș fi vrut... dar unde e chip. Copilul se întoarce din casă c'un bătrân după el. Un turc cu barba albă, mustețile lăsate în jos, șalvari pentru tot neamul.

Se închină și-mi spune, într'o românească aproape curată: „Bine ați venit la noi. Poftim înlăuntru“

Acolo, ce să văd, casa cea frumoasă avea numai două încăperi.

O bucătărie întâi, prin care trebuia să treci pentru a ajunge într'o odaie care avea, la dreapta, o sobă mare cu cuptor, iar de jur împrejur divanuri îmbrăcate în cit. Atât. O mesușă, un covor pe jos, fotografii și cărți postale pe pereți.

Bătrânul așează pe masă, dinaintea mea, o farfurie c'un măr, o pară și câte-va prune. Apoi apucându-se de fiert o cafea, taifasul începu.

E încărcat de ani, necazuri cât lumea, dar Allah are grijă de el. E bine sub domnia românească, însă tutunul era a lor înainte și acum e al statului. Asta e o mare pagubă pentru ei. Fotografiile din pereți închipuesc pe fiul său din Salonic. Allah nu dă voie să se facă chipuri de oameni, însă...“

— „Dece Allah nu dă voie, bătrâne?“

— „Păi, din cauza sufletelor, că umblă haihui după moarte și nu mai știu de sunt ale morților sau ale fotografiilor... De! poate are El dreptate, dar azi nu se mai uită oamenii la d'al de astea“, adăugă Turcul filosof.

Dacă-l văd așa, mă încumet să întreb, cu sfială totuși:

— „Mă rog, dar femeia din curte cine e, moșule?“

— „E fata mea“ răspunse el cu așa un zâmbet de nimic, încât poate numai mi l'am închipuit.

Incepe cafeaua să fiarbă. Turcul, priceput, toarnă pe

deasupra o linguriță de apă, fi mai dă un clocot, scoate apoi caimacul și-mi întinde o cafeluță spumegândă și gingirlică ca din Adá-Kalé...

— „Să vă fie de bine“, îmi spune „mă duc să vă aduc o baclavă“.

— „Nu, moșule, te rog. Nu mai iau nimic. Dealtfel trebuie să plec“.

— „Nu se poate, Domnule,... așa baclavale nu mâncați Dumneavoastră în Bucureștii“.

Și esă, închizând ușa după el. Rămas singur mă apuc să mă uit pe geam. Imi zăresc călăuza în vârful unui prun. Nu știu de ce m'apucă un fel de neliniște. Pentru ce a închis ușa?

Turcul acesta pare foarte de treabă, dar știu eu în ce casă am intrat. Se trec vre-o 10 minute, neliniștea crește, dau să ies afară și întind mâna să apuc cleampa... când de-odată, ca din o mie și una de nopți, ușa se deschide singură și'n chenarul ei mi se arată, cu mâinile întinse ținând taljerul de baclavale... fata gazdei, cu capul gol, cu zâmbetul pe buze, părul pe spate, umerii desveliti,.. ispita făcută făptură de femeie . . . . .

. . . . . N'a fost vina mea . . . . .

Când am ieșit, bătrânul mă aștepta la ușă.

— „Domnule dragă“ îmi zice „pentru ce-ai mâncat D-ta, n'ar fi să-ți cer nimic, că doar ți-am fost gazdă. Inșă băețușul ăsta neastâmpărat mi-a golit un prun. Imi dai și mie un 500 de lei“.

— „Scump, moșule“, zic. „Dar înșfârșit... vorba D-tale, așa baclava nu se găsește în București!“

Deci, fără supărare și fără stimă, i-am întins hârtiuța albastră și mi-am chemat apoi călăuza.

Băețelul veni în goană. Il cam bănuiam de altfel: Tainice înțelegeri cu moșul, mai știu și eu ce. Când am văzut înșă ochii lui cuminți cum se uitau veseli la mine, am înțeles că toată frumusețea acestei case era pentru dânsul livada cu fructe.

— „Dacă Domnul vrei“, zice „eu pot arăți casa osmana încă mai formos“.

Ah, nu! dacă o fi și acolo pruni și baclavale, nu mai ajung în București. Și să-mi petrec viața citind pe Waldo Trine în Adă-Kale, asta nu se poate!

* * *

Am trecut din nou prin fața geamiei, pe strada mare pe la tarabele de negustori și am ajuns la poarta cetății.

Lipit de zidurile din afară, zăresc, pe stânga, un mormânt singuratec. Întreb al cui este. Copilul se încrunță. Ochii lui veseli capătă o înfățișare de teamă. Și-mi tălmăcește, în limba lui greoaie, că a fost odată la ei un Turc foarte bogat, dar rău... cum nu se mai pomenise. Când a murit, oamenii din sat nu s'au învoit să-l îngroape în cimitir. L-au îngropat afară, dincolo de ziduri, ca pe un câne ce fusese. De înmormântare își mai amintește și el, deși e mult de atunci... atât de mult... poate mai bine de trei ani. Mortul însă, ca să-și răsbune pe locuitori, se scoală noaptea din groapă și-i bagă în speriate. În fiecare noapte se scoală de-l vezi ici, colo, în toate părțile.

E groaza tuturor... L-a văzut și grănicerul român!

Eu mă gândeam la poruncile lui Mahomed — poate să fotografiase și Turcul acesta, de umblă acuma noaptea hai-hui.

Mă duc într'adins până la grănicer și-l întreb:

— „Ai văzut D-ta umblând noaptea pe aicea strigoiul Turcului din mormântul acela?”

— „Văzut, Domnule, păcatele mele“, zice el făcându-și cruce“, că de-ar fi fost creștin ași ști ce să-i fac să se liniștească. Dar a fost păgân și nu mă pricep.“

— „Pune-i o lumânare, ostășe“.

— O lumânare Turcului?“ Întrebă grănicerul cu ochii holbați de mirare!

Vrui să-i tălmăcesc... dar sunt lucruri pe care nu le pot înțelege oameni cu carte, dar încă el... La urma urmei, ce am eu, n'avea decât să nu se fotografieze!

* * *

Ei, dar a sosit și momentul plecării. Pe mal, barcagiul mă aștepta, cu luleaua în gură. Arunc cu privirea o ultimă îmbrățișare acestui colț de rai și mă urc în barcă. Copilul după noi, apucând cârma în mână. Se ridicase un

vânt ușor. Luntrea se clătina. Incepea să însereze... abia... Nu vorbirăm de loc.

Ajunși pe celelalt mal, Ali, idealul Caron, îmi ceru trei poli. Copilul însă spuse sîos: „Cât Domnul vrei“.

Când i-am furișat în mână cei doi sutari, pe care de mult acuma mă bucuram să-i dau, băețelului i se urcară lacrămile în ochi și se repezi să-mi sărute mâna. O trăsei repede:

— „Ce vrei să faci?“

— „Para... Allah... para...“ îmi răspunse el ceva pe turcește și apoi se puse pe răs.

Apropiindu-se de mine, îmi zise:

— „Osman spui: Pentru o para ce dai, Allah dai D-tale un vagon cu para!“

Făcu două tumbă, una după alta și, din nou în picioare, își scoase fesul din cap, fluturându-l în chip de rămas bun.

* * *

M'am înapoiat pe jos, de-alungul Dunării până la Gara Orșova, unde-mi lăsasem bagajul. Am luat trenul spre Turnul Severin și, deși se făcuse aproape întuneric, căldura fiind încă mare, am rămas afară, pe platforma vagonului. În gara Vârciorova—lume destul de multă—aud un glas, ce-mi pare cunoscut, strigând: „Domnu, Domnu!“ Incerc să înțeleg dacă sunt eu acela și mă pomenesc de-odată, colea pe peron, cu un piciu în fața mea, gura până la urechi, fluturându-și fesul... călăuza mică de la Adá Kalé!

— „Ce faci aici, bre?“

— „Am veniți cu barca să vezi trecând Domnul!“

Bată-te norocul, viitorule Constantinopolitan!

Trenul se pune în mișcare și mă uit la dânsul cum tot fluturându-și fesul, îmi strigă din urmă:

— „Allah dai D-tale un vagon cu para!“

Dacă mi-ar da, de data aceasta știu ce ași face cu ele: Aș da jumătate acestui bun copil, să trăiască cinstit, cu familia lui, în capitala lor; iar cu cealaltă jumătate aș aduce la București baclavale din Adá-Kalé!

Dar să mi-i dea curând, căci nimic nu trece în lume mai ușor, decât intenția bună.

C. Gane.

SCHITUL

*O, sufletul curat,
inflăcărat,
ce de iubire multă se revarsă
și'ntr'eg se dăruiește, așa, nepregetat,
și arde ca făclia,
își răscolește glia,
râvnind la jertfe supraomenești
când peste dânsul brațele-ți boltești!*

*In adâncimea codrilor bătrâni,
așa stă schitul proaspăt și stingher,
cu două cruci întinse către cer
ca niște mâni.*

*Și, știi,
sub zidurile văruite,
cu horbotă de iederă'nvelite,
i-atâta vis, evlavie, uitare,
când, luminos, în sânul lui veghiază
opaițul cucernic
ce din rază
îmbracă'n fir de aur toată bolta.*

Marcel Romanescu.

CÂND APARE OMUL PE PĂMÂNT?

Chestiunea cea mai grea și în mare parte încă nedeslegată a preistoriei e aceea, dacă a trăit omul pe pământ în epoca terțiară, sau la începutul epocii cvaternare și dacă da, posedăm despre aceasta date sigure, urme indiscutabile și cari sunt acelea?

Iar dacă omul n'a ajuns încă la acest grad de dezvoltare în cât să se manifeste ca o ființă cugetătoare, să muncească conștient pentru susținerea vieții sale, ce pot fi silexurile cunoscute sub numele *colithos*, adevărate unelte de piatră din zorile culturii omenеști.

În 1867, cu prilejul congresului anthropologic și preistoric din Paris s'a adus la ordinea zilei și această chestiune, în legătură cu silexurile din Thenay, obținute dintr'un strat oligocen superior¹⁾. Chiar de atunci chestiunea se presintă în strânsă legătură cu aceia a omului terțiar. Savanții, cari au luat parte la desbaterea acestei chestiuni, n'au putut ajunge la o părere unanimă. Nu e nici o mirare. Toate cercetările, ce s'au făcut în această privință, erau foarte îndoielnice și nelămurite.

Credința generală despre om o sintetizează legenda cu barca lui Noe. *Blainville* vorbește încă la începutul sec. XIX despre un înaintaș pithecoïd al omului cvaternar, numit *anthropopithecus*²⁾.

Astfel de păreri găsim și mai înainte. Era o teorie împărtășită de mulți cum că înaintea lui Adam a trăit

---

¹⁾ Compte-rendu du Congrès international d'anthr. et d'arch. préhist. de Paris 1867

²⁾ Bull. Soc. Anthr. 1878, p. 375. — Revue d'Anthr. 1879, p. 117.

un popor, asemănător animalelor și răutăciosul Cain și-a ales tovarășa vieței din acest fel de oameni ¹⁾. Iar alții, ca l'abbé *Ray* propovăduiau cu mare convingere contemporanilor lor dela 1789, că orangutangul e un om degenerat. Toate acestea teorii s'au născut din cauza, că și ici și colo s'a observat, cum din diferitele strate ale pământului es la suprafață rămășițe de fosile, silixuri, oase despre cari s'a crezut că sunt crăpate și lucrute intenționat. Nu s'a luat însă în considerare și nu s'a observat exact, anume din ce strat s'a săpat, așa că cercetările făcute mai târziu cu rigurozitatea săpăturilor sistematice au dovedit, că fosilele, silixurile crezute terțiare, aparțin unui alt strat, iar cele din straturile terțiare n'au nici-un caracter deosebit. Urmele cari s'au considerat drept rezultatul unei lucrări omenesti, erau de fapt naturale.

Întărirea și dezvoltarea științelor naturale a ajutat mult în privința clarificării fenomenelor diferite, cari sunt în legătură cu această chestiune. Părerile și reprezentanții lor se desbină curând în două. Unii — *eolithofili* — cred în omul terțiar, cei mai mulți însă — *eolithofobii* — neagă existența lui.

În fruntea eolithofililor stă savantul belgian *Aimée Rutot* care a și clasificat aceste pseudoartefacte chronologic și conform întrebuițării lor. Am putea zice, că toată istoria din ultimele decenii a acestei chestiuni nu-i altceva, decât lupta pro și contra teoriei lui *Rutot*.

Rutot în privința clasificării rămășițelor eolitice, ia în considerare în primul rând caracteristicile lor. Acestea sunt: întrebuițarea lor directă, mai bine zis: prelucrarea silixurilor naturale în vederea întrebuițării lor la diferite scopuri. La această prelucrare i-au stat omului diferite mijloace la dispoziție, ca retușarea, prin care unealta s'a putut prinde și întrebuița comod (retouche d'accommodation). retușarea rezultată prin întrebuițarea (r. d'utilisation). Pe urmă s'a mai ținut seamă și de împrejurările, în cari s'au găsit.

Cea mai importantă întrebare e: în ce scop s'au format aceste unelte, apoi prin ce fel de instrumente s'au lucrat?

Rutot deosebește următoarele unelte:

¹⁾ Genesis IV, 17.

1. *Piatră de lovit* (percuteur, Schlagstein), care poate fi naturală și formată pentru acest scop (p. tranchant).

2. *Cuțit* (couteau, Messer), o lamă simplă, care s'a putut forma utilizabilă și prin retouche d'accommodation.

3. *Răzător* (racloir, Schaber), care dacă s'a întrebuințat numai într'o singură direcție (numai la dreapta), i s'a retușat numai o latură a muchii, iar dacă a fost întrebuințat în două direcții, ambele laturi ale muchii au suferit retușare și s'a ivit astfel pe el retușul de întrebuințare (r. d'utilisation).

Rutot mi-a arătat în colecția sa din Musée d'histoire naturelle (Bruxelles) bucăți, pe cari retușul de întrebuințare s'a putut constata pentru o jumătate pe latura stângă, iar pentru cealaltă jumătate pe latura dreaptă, ceea ce ar dovedi, că tăișul răzătorului a fost întrebuințat pe jumătate într'o direcție, pe altă jumătate în alta.

4. *Sgărăitor* (grattoir, Kratzer). 5. *Sfredel* (percoir, Bohrer). 6. *Piatră de aruncat* în formă discoidă cu părți proeminente. 7. *Scăpărător*, 8. *Nicovală*. 9. *Retușoar*, o piatră mai mică lungărească, prin care s'au retușat uneltele.

Rutot se silește, să ne dovedească prin exemplare belgiene, tasmaniene etc. exactitatea clasificării sale, identitatea uneltelor găsite în diferite locuri, modificarea și întrebuințarea lor identică. Dacă seria aceasta de unelte o privim numai din punctul de vedere al posibilității întrebuințării se pare natural și clar tot ce ne spune *Rutot*.

E însă altă întrebare, dacă așa numitele artefacte au eșit din mâna omului, sau trebuie să le considerăm ca produsele naturii.

Înainte de a merge mai departe, iată straturile geologice, în cari s'au aflat eolithe.

I. Din epoca terțiară

1. Oligocenul mijlociu (Boncelles, Ardennes = *Fagnien*¹⁾.

2. Miocenul superior, sau pliocenul inferior (Aurillac Cantal = *Cantalien*).

¹⁾ Astfel de numiri se dau în arheologie după localitatea în care au fost găsite mai întâiu resturile culturale ale unei anumite epoci sau subepoci.

3. Pliocenul mijlociu (platoul de cretă din Kent = *Kentien*)
 4. „ superior (St. Prest, Eure et Loire = *Prestien.*)

II. Din cvaternarul vechiu

5. Diluviul inferior $\left\{ \begin{array}{l} a) \text{ Reutel, lângă Ipern} = \textit{Reutelien}, \\ b) \text{ Maffle „ Ath.} = \textit{Mafflien}, \\ c) \text{ Mesvin} = \textit{Mesvinien}^1). \end{array} \right.$

Seria se încheie cu cultura numită *strepyen*, care cu cea numită *mesvinien*, ne duce la cultura numită *chelleen* și se poate considera ca stratul cel mai inferior cultural, cunoscut și acceptat azi fără rezervă.

Industria eolitică poate fi: *a)* veritabilă, dacă s'a găsit în straturi terțiare, sau într'ale diluviului inferior, *b)* cu caracter eolitic, dacă s'a obținut din straturi cvaternare mai recente și *c)* pseudoeolithă, dacă s'a produs într'un mod artificial modern.

După acestea să vedem câteva exemplare din eolithele veritabile.

Fig. 1.

¹⁾ Această serie s'a întregit de către A. Obermaier cu un strat din locenul vechiu și cu unu din oligocenul superior, numit *themayen*.

Fig. 1 reprezintă industria din Boncelles, numită *fagnien* ¹⁾. În fig. aceasta *a* e o piatră de lovit, tare întrebuințată, *b* e o nicovală, *c* o lamă, *d* un răzător, *e* un răzător cu două tăișuri, *f* e o lamă ascuțită, *g* un scăpărător mai mare, *h* și *i* sunt sfredeli.

Fig. 2 prezintă câteva bucăți de silex, găsite în Thenay ²⁾,

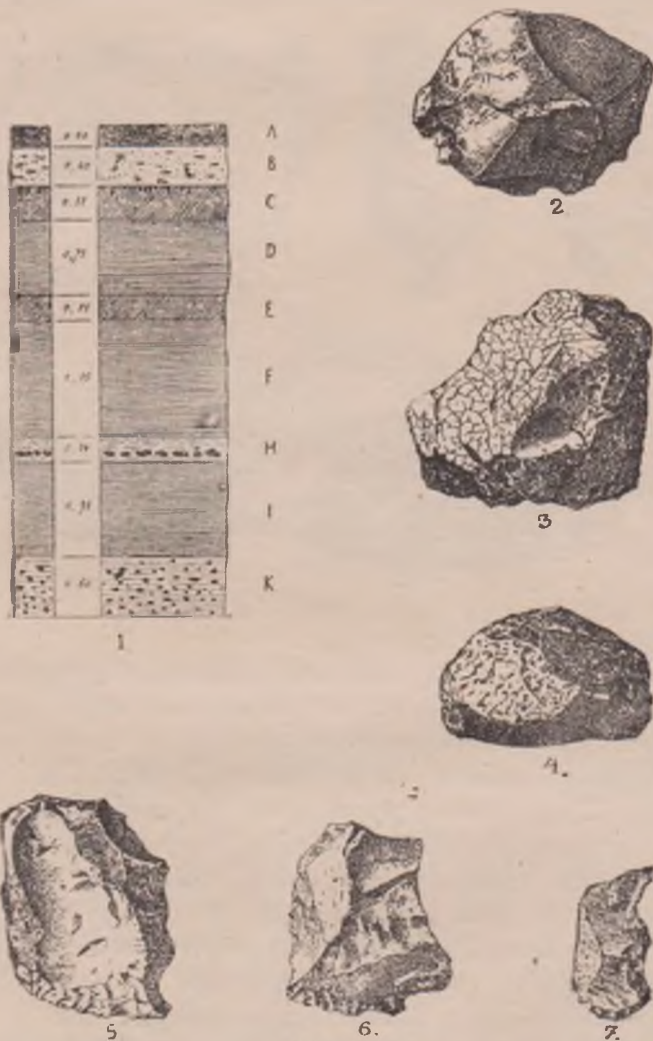

Fig. 2.

¹⁾ După *H. Obermaier*: *Der Mensch aller Zeiten*, fig. 239.

²⁾ *G. et A. Mortillet*: *Musee Préhistorique*, ed. II, Paris 1903, pl. I.

pe baza cărora s'a pornit discuția de către *Bourgeois* și pe cari le-a considerat ca unelte crăpate cu ajutorul focului.

La această figură 1) ne prezintă *secția verticală a fântânii săpate de către *Bourgeois* pe platoul din Thenay. N-rile 2—7) ne prezintă silexurile găsite în stratul *k*, ce se păstrează în muzeul național francez în St. Germain-en-Laye

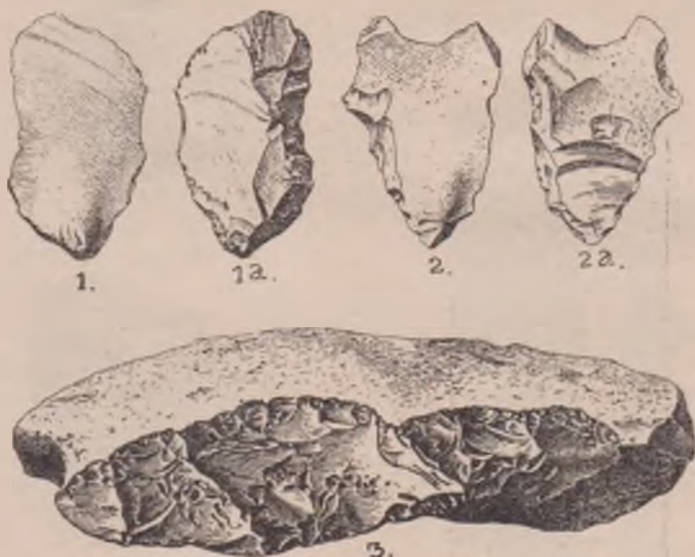

Fig. 3.

Fig. 3. ne arată industria așa zisă *cantalien* sau *puycournien*¹⁾ 1. 1 a. 2. 2 a. sunt lame întrebuițate probabil 3 e o bucată de silex, probabil cu urme de lovit.

Această industrie s'a descoperit de către *I. B. Rames* încă în 1877. În 1901. a săpat acolo și *Capitan* și s'a ocupat cu ea la fața locului și *Verworn*, care deosebește în ca două grupuri separate: a) silexuri nelucrate, rostogolite, b) lucrate, cari abia poartă semne de rostogolire.

Tot el zice, că aceste silexuri înseamnă o înaintare față de arheolite = silexuri întrebuițate în starea în care i s'au oferit de către natură omului terțiar.

Carlos Ribeirc, inginer spaniol, publică încă în 1871

¹⁾ Idem pl. IV.

silexuri din Otta (valea fluviului Tajo), considerate ca eșite din mâna omului.

La fig. 4, prezintă câteva din ele ¹⁾.

Fig. 4.

Studiind silexurile atribuite epocilor fagnien, cantalien, prestien etc. din era terțiară, precum și cele din diluviul inferior, putem constata: 1) numai cu unelte avem a face,

¹⁾ Idem pl. III.

armele lipsesc cu desăvârșire; 2) nici-o bucată n'are formă hotărîtă, sunt deci atipice; 3) nu prezintă nici-un caracter al unei lucrări pronunțate; 4) examinând sub-epocile susmenționate, nu putem constata nici o urmă de dezvoltare; 5) considerând împrejurările, între cari se află, apar pe teritoriile întinse; 6) se găsesc de obicei acolo, unde silexul e acasă și se găsește în mari cantități, prin urmare cultura aceasta presupusă e legată de anumite locuri abundente în material brut.

Intru cât ar fi fost eșite din mâna omului, e curios că din vremurile, când lupta omului pentru susținerea sa a fost cea mai grozavă, nici o urmă de armă nu se află.

Fiecare unealtă are un scop anumit. Scopul acesta determină forma uneltei, fără îndoială omul a fost legat și de natura materiei, însă se căznește, se luptă și cum îi crește înțelegerea așa se prefac uneltele sale tot mai perfecte, potrivit scopului, pentru care au servit.

Față de aceasta eolithele arată o stagnare foarte tristă. Ori și cât le-am studia, nu găsim pe ele nici-un semn de o lucrare, o tehnică hotărîtă, pe când uneltele, despre cari știm, că fără îndoială sunt făcute de om, toate ne arată o tehnică ușor de remarcat. Fiind găsite pe teritorii vaste, întinse și fiind vorba despre începutul începutului, e foarte suspect, că omul s'ar fi înmulțit și împrăștiat într'asa măsură.

Mai dubios e faptul, că numai acolo se găsesc, unde silexul se află în natură. Toate acestea sunt considerațiuni, cari ne impun direct, să ne ocupăm cu aceste așa numite unelte și din alte puncte de vedere, să putem constata pe urmă fără îndoială, că oare de om sunt făcute, sau natura le-a produs (*lusus naturae*).

Astfel de cercetări și observări s'au făcut destule.

Deja *Arcelin*, explică provenirea silexurilor eolitice din Maconnais pe cale chimică și fizică ¹⁾. S'au adus în legătură cu puteri vulcanice și atmosferice. S'a observat de exemplu, că silexurile din deșertul Sahara înfierbântate ziua de razele soarelui, noaptea se răcesc și se creapă. Acestora le lipsesc într'o parte retușările și nu se pot compara cu eolithele adevărate cu desăvârșire.

¹⁾ Matériaux 1885, p. 193.

St. Meunier a observat, că silexurile crapă, dacă îngheață și atunci se produc și retușări. Origina eolitelor o explică astfel, că în timpurile glaciare teritoriile cu silex fiind descoperite, au fost expuse înghețării ¹⁾).

Boule, Cartailhac, Laville și Obermaier au observat la fabrica de curețirea cretei a societății Comp. de Cimentes Française din jurul orașului Mantes, că puterea mecanică a apei e un foarte important factor, care cere să fie luat în considerare, când judecăm eolithele. Prin funcțiunea aparatului de a curăți creta, aceasta rămâne atârnată în apă, grunzii însă de silex se așează la fundul aparatului, învârtindu-se însă acesta, se mișcă și grunzii de silex, și astfel devin exemplare, pe cari le-am putea considera ca eolithe ²⁾. Se înțelege că iuțeala învârtirii influențează totdeauna producerea exemplarelor mai tare roase, celor mai mici, sau mai mari, precum și celor încolțite. *Rutot* observă, că abia 5% dintr'acestea s'ar putea compara cu eolithele adevărate. Și *Verworn* atrage atențiunea asupra faptului, că în Mantes nu atât învârtirea, cât mai ales zdrobirea prealabilă a grunzilor, precum și aripele turbinei, cari îi crapă grunzii aceștia, joacă rolul cel mai însemnat ³⁾.

O observare asemănătoare cu a lui *Obermaier* a făcut și *Hahn* pe insula Rügen ⁴⁾ într'un asemenea aparat de a cureți creta, observă însă, că aceste exemplare n'au patină și numai bucățile cele mai mici s'ar putea compara cu eolithele originale și intru cât s'ar afla exemplare cu retușări acestea nu sunt la locul potrivit. Intre aceste exemplare nu se află bucăți, cari s'ar putea compara cu nuclei, cu piatra de lovit, apoi lipsesc retușările d'accommodation, d'application și cele d'utilisation, pe cari le putem constata în oarecare măsură pe eolithele veritabile. Și *Capitan* e convins, că obiectele eolitice ale lui *Rutot* au putut deveni tocmai așa, ca cele din Mantes ⁵⁾.

Fritz Wieggers, care s'a ocupat cu eolithele din nordul

¹⁾ L'Anthropologie 1903.

²⁾ Correspondenzblatt 1906, p. 4 — Arhiv. f. Anthr. n. F. 1 v. p. 75.—86.

³⁾ Zeitschrift für Ethnologie 1906, p. 628.

⁴⁾ Ibidem 1905, pp. 1024, — 35. și 1904. p. 826.

⁵⁾ Bull. Soc. Anthr. 5. série, vol. VI, p. 373.

Germaniei, zice că au devenit în mod natural împreună cu stratul în care se găsesc¹⁾.

Funcțiunii apei aparține și îmboțeața valurilor pe malurile bogate în cremene, ca pe insulele Rügen, Helgoland etc.

Krause pe insula Rügen²⁾. *Koert*, pe insula Helgoland³⁾ a observat, că marea, primind gata lamele de silex, cari se aleg din cretă, acestea se rostogolesc ici -- colo și prin procedura aceasta devin pseudoartefacte cu caracter eolithic.

Astfel de observare a făcut și *P. Sarasin* în Nizza⁴⁾.

Adaog, că astfel de exemplare am adunat și eu din fluviul Sibiu, lângă Turnișor, din pietriș.

Tot influenței apei putem atribui și morenele, cari transportă cremene, cari prin apăsare, frecare produc pseudoartefacte cu caracter eolithic, cari nu sunt lucrate minuțios și fața lor crepată e ondulată.

S'au făcut observări și în alte direcții.

H. Breuil a găsit în nisipul eocen din Belle Assise, lângă Clermont (Oise) niște bucăți de silex cu patină și cu fețe, cari ușor ne-ar putea înșela. *Rutot* le și înșiră în timpul de tranziție între eolithicum și paleolithicum⁵⁾.

Astfel de rămășițe a săpat și *Commont* din strat eocen lângă Crèver-Coeur⁶⁾.

Foarte importante sunt cercetările lui *Commont* în St. Acheul⁷⁾. A observat, că în terase se adâncesc în cretă niște buzunare pline cu nisip terțiar, argilă diluvială și s'au ivit prin disolvarea cretei. Prin apăsarea venită de deasupra au căzut în ele grunji de silex, cari s'au lovit laolaltă, s'au crepat și astfel au devenit eolithe.

Aici deci căderea și apăsarea în strat a produs eolithelet. În această direcție foarte importante observări a făcut

¹⁾ Zeitschrift f. Ethnologie 1906 p. 395—408.

²⁾ Monatsber. d. Deutsch. Geol. Ges. 1906. No. 7.

³⁾ Naturw. Wochenschr. 1904 Nr. 21.

⁴⁾ Jahresber. d. geogr. ethn. Ges. in Zürich, 1909.

⁵⁾ *Obermaier*: Der Mensch aller Zeiten, pp. 400—401.

⁶⁾ Ibidem p. 401.

⁷⁾ XV Congr. préhist. de France, 1909. Session de Beauvais.

Verivorn în Boncelles, cum au devenit colithele în strat numai prin apăsare¹⁾.

Fig. 5.

La fig. 5. *B* e o bucată de silex, care a jucat rolul nicovelii, iar *A* acela al pietrii de lovit. Blocul *A* apasă bucata de silex așezată pe blocul *B*, care s'a crepat în două (*X X₁*) arătând una partea bulbuoasă, iar cealaltă față negativă, care se potrivește la cealaltă.

Fig. 6.

¹⁾ Correspondenzblatt XLI. 1910, pp. 36—40. Figurile 5—8 sunt auate de aici.

Tot în strat vedem blocurile de silex la fig. 6. Blocul *A* apasă bucata de silex, care stă pe blocul *B*, care astfel se crapă în mai multe părți ($X X_4$). Pe laturile corespunzătoare putem constata suprafața bulboasă, respective cea negativă.

La fig. 7 blocul *A* apasă blocul *B*, care stă curmeziș pe marginea unei a treia bucăți de silex. Prin apăsarea aceasta devin retușări unilaterale pe bucata de silex semnată cu *x*.

Fig. 7.

Verworn a observat în situ și cazul, când un bloc de silex (fig. 8. Nr. 1. *A*) fiind apăsat pe marginea unui alt bloc (*x*), execută niște rupeți, crăpări, prin care procedură devin exemplare de pseudoartefacte, cari, găsite separat și între alte împrejurări, s'ar putea considera ca răzătoare încovoiate (*encoche*, fig. 8 Nr. 2).

Se pune chestiunea, că dacă n'au devenit toate eolithele prin apăsarea naturală în strat?

Răspunsul lui *Verworn* e negativ, deoarece altundeva, ca de ex. în Puy de Boudieu, eolithele s'au aflat sporadic.

Părerea mea este, că factorul apăsării în strat, precum și acela al căderii (St. Acheul!) a jucat un rol foarte mare în privința devenirii artefactelor eolithice. Tot așa de importanți sunt și ceilalți factori naturali (apa, înghețarea etc.)

După studierea exemplarelor devenite într'un mod natural, precum și celor considerate ca eșite din mâna omului, *Verworn* deduce, că dacă bucata de silex are o față bulboasă și dacă pe ea vedem retușări, cari merg în șir și dacă vedem, că

Fig. 8.

aceste fenomene se pot observa pe 90% din numărul obiectelor examinate, le putem considera ca eșite din mâna omului.

Uită eolithofilul *Verworn*, că în Boncelles el însuși a constatat, că aceste fenomene se nasc în strat numai prin puteri naturale.

Cercelări s'au făcut și ici și colo și chestiunea eolithelor s'a discutat aproape în fiecare congres, de știință preistorică. E la ordinea zilei și astăzi.

Eolithofilii își aduc dovezi noi, iar eolithofobii stau gata să lupte în contra acestora.

În fruntea eolithofililor se luptă și azi *Rutot*, care crede, că chestiunea e rezolvită ¹⁾, afirmă că omul a trăit pe Pământ dela era miocenă, urmele muncii sale le găsim atât în Europa, cât și în Africa. La mijlocul cuaternarului apare o rasă nouă, ale căruia urme sunt uneltele din Strepy, cele mai vechi dovezi ale prezenței omului pe Pământ, cari sunt recunoscute, ca unelte veritabile.

¹⁾ Comptes-rendu de la Congr. intern. d'anthr. et d'arch. prehist. Monaco 1907, vol. I, p. 261. — Bericht über Prähistoriker-Versammlung am 23. bis 31. Juli 1907. zur Eröffnung des anthrop. Museums in Köln. — *Rutot*: Le Préhistorique dans l'Europe Centrale. Malines 1911.

În Tasmania, zice *Rutot*, au rămas eolithele un timp mai îndelungat, fiindcă reprezentanții acestei culturi au fost împinși pe teritorii, unde n'au putut avea atingere cu cultura neolitică, nici cu aceea a epocelor de metale.

Falca din Mauer o așează într'o epocă, când lucrarea intențională a pietrii încă n'a fost cunoscută. Origina, rădăcina omului o caută în mijlocul eocenului, sau la începutul oligocenului.

Din cele până acuma explicate se vede clar, că chestiunea industriei eolithice nu s'a putut deslega nici pe bază stratigrafică, nici pe cea tehnică, nedovedind aceste două fenomene exact, că ar fi eșit fără îndoială din mâna omului.

Faptul amintit, că sunt atipice, nu s'au dezvoltat, apar pe teritorii întinse și numai acolo, unde silexul se găsește în natură, nu poartă semnele dezvoltării tipologice și tehnice, nu găsim nicăiri urme de așezare, de viețuire sigură, nu aflăm resturi de schelete de om etc., zic, faptul acesta ne silește, să fim rezervați față de afirmările D-lor eolithofili. Dacă au avut scăpărătoare, cum zice *Rutot*, unde sunt urmele de foc? Nimeni nu le-a constatat încă!

Toate acestea însă nu înseamnă, că omul din punct de vedere ǎnthropologic nu s'ar fi putut dezvolta în era terțiară, numai urmele lui nu le cunoaștem încă¹⁾.

Presupunerea lui *Verworn*, că omul a întrebuințat întâiu materialul brut în stare naturală (timpul eolithelor), apoi a urmat timpul arheolithelor, când acest material s'a lucrat în oarecare măsură, însă încă nu e cunoscută formarea convențională a uneltelor, — ca presupunere nu se poate obiecționa.

¹⁾ Rămășițele de *Pithecanthropus erectus*, găsite de *E. Dubois* pe insula Iava, nu se pot considera, decât ca un ochiu de lanț, care ne va duce mai aproape la deslegarea chestiunii omului terțiar. — Insuși falca din Mauer reprezintă o ființă, care numai că se poate considera om. Deslegarea chestiunii omului diluvial pe baza morfologică și a istoriei de origină ne conduce pe noi la moimele anthropomorfe. Rămășițele anthropomorfe cunoscute până azi se pot înșira în două rânduri de dezvoltare. *Dryopithecus*-ul din mioțen, ca tip fundamental, arată relațiu cu moimele mari anthropomorfe (gorilla, cimpanz, orangutang). În soră cealaltă de dezvoltare cu *Phopithecus*-ul, ca un alt tip fundamental, ne conduce la *Hylobatide* și *Hominide*.

După cele mai înainte amintite însă nu o putem aplica fără nici-o restrângere nici la eolithele terțiare, nici la cele numite *reutelian* și *mafflien* din inferiorul diluviului.

Între silexurile din Mesvin e bătător la ochi numărul relativ mare al nucleilor și lamelor, precum și al uneltelor, sau armelor asemănătoare cu spintecătorul (coup de poing, Faustkeil).

Fig. 9.

Din Spiennes (Belgia) la fig. 9, prezintă: 1) un răzător mai mare și 2) unu dublu. Aparțin culturii numite *mesvinien*¹⁾, care e contemporană cu cultura *prechelléenă* din Franța.

Rămășițele numite *strepjen*, cari se află într'un strat deasupra stratului mesvinien, sunt cu siguranță contemporane cu *chelléenul inferior*. Între unelte acestui strat le găsim toate uneltețele lui *Rutot*, apare însă și prima încercare a spintecătorului.

Numirile culturale *meovinién*, *strepjen*, *prechelléen* înseamnă acelaș grad al dezvoltării: primul pas al lucrării tehnice și al formării convenționale a uneltelor, respective armelor.

Dela acest timp încoace putem vorbi, că omul a trăit și a muncit pe Pământ.

Chestiunea silexurilor numite *fagnien*, *thenayen*, *canta-*

¹⁾ După *L. Reinhardt*: *Der Mensch zur Eiszeit*, II. Aufl. Fig. 50. 52.

lien, kentien, prestien, reutelien, și *mafflien* e încă nedeslegată.

Cercetările și studiile lui *Rutot* și ale celorlalți eolithofili n'au fost zadarnice, fiindcă ne-au lărgit știința cu cunoașterea culturii mesvinien, respective *strépyen*, aceasta fiind baza culturii cvaternare, prima pornire înainte a omului, care atunci, în diluviul sau pleistocenul inferior s'a dezvoltat deja într'atâta, ca să muncească și să se lupte pentru susținerea sa și pentru perfecționarea culturii sale.

Cluj.

Dr. Marton Roska

PSALMUL — 103¹⁾

1. — De David. —
Bine-cuvintează, suflete al meu, pe Domnul,
și toate cele din lăuntru meu, *binecuvințați*²⁾ numele
cel sfânt al Lui.
2. — Bine-cuvintează, suflete al meu, pe Domnul,
și nu uita toate câte a făcut pentru tine.—
3. — *El este* care iartă toate fărădelegile tale,
vindecă toate neputințele tale;
4. — Izbăvește din stricăciune viața ta,
te încununează cu milă și cu îndurări;
5. — Satură de bunătăți trupul³⁾ tău,
înnoește tinerețile tale ca ale vulturului;
6. — Face dreptate Domnul,
și judecată dreaptă tuturor celor apăsăți. —
7. — El a făcut cunoscute³⁾ lui Moise căile Sale,
fiilor lui Israel faptele sale;
8. — Indurător și milostiv este Domnul,
îndelung răbdător și bogat în milă;
9. — Hotar *le-ai pus*; *peste care* nu pot trece,
ca să nu se întoarcă să acopere pământul;

¹⁾ În traducerea veche românească este psalmul 102.

²⁾ Sublinierea arată că acele cuvinte nu sunt în originalul ebraic.

³⁾ Textul ebraic are cuvântul: „podoaba ta“. Adică pe om care este o *podoabă* a fapturilor, îl satură de bunătăți. Traducerile celelalte diferă una de alta în redarea acestui cuvânt. Am găsit mai potrivit a traduce cu „trupul tău“ așa cum a tradus și versiunea siriacă, Peșito, căci se apropie de înțelesul textului mai mult ca toate celelalte traduceri.

- 10.— Cel ce in văi trimiți izvoare,
ce printre munți se scurg;
- 11.— adăpă toate fiarele câmpului,
își sting colonii ¹⁾ setea lor.—
- 12.— Deasupra lor păsările cerului locuesc,
dintre ramuri sună glasul lor;
- 13.— Cel ce adăpi munții din cămările de sus;
din rodul lucrurilor Tale se satură pământul;
- 14.— Răsări iarbă pentru dobitoace,
și verdeață spre folosul omului,
ca să scoată pâine din pământ.
- 15.— Și vin ce veselește inima omului,
fața lucindu-i *mai mult* de cît cu untdelemn;
și pâine ce inima omului întărește.
- 16.— Se satură arborii Domnului,
și cedrii Libanului pe cari i-a sădit,
- 17.— unde păsările își fac cuib,
și chiparoșii în cari cocostireul își are casa lui.
- 18.— munții, cei înalți, *ce sunt* pentru cerbi,
stîncile ce sunt adăpost bursucilor.—
- 19.— Făcut-a luna pentru vremi,
soarele a cunoscut apusul său,
- 20.— Pui întuneric, se face noapte.
în care mișună toate vietățile pădurei;
- 21.— Leii tineri mugesc după pradă,
cerînd dela Dumnezeu mîncarea lor;
- 22.— De răsare soarele ei se strîng,
și la culcușurile lor se adună;
- 23.— Omul iese la lucrul său,
și la munca sa pînă seara.
- 24.— Cît de mari sunt lucrurile Tale, Doamne!
Toate le-ai făcut cu înțelepciune;
Plin este pământul de făpturile Tale.
- 25.— Iată! aceasta este marea, adincă și largă!
Acolo-s tărătoare fără număr,
vietăți mici și mari;

---

¹⁾ „Colon” cuvîntul vechiu pentru „asin sălbatec”

- 26.— Acolo corăbiile umblă,
și Leviatanul ¹⁾ ce l-ai făcut ca să se joace în ea. —
- 27.— Toate la Tine așteaptă,
să le dai mincare la vreme;
- 28.— Le dai Tu, ele adună,
deschizi mâna Ta, se satură de bunătăți;
29. Intorci fața Ta, se înfricoșează;
iei duhul lor, pier.
și în țărina lor se întorc. —
- 30.— Trimeți *iarăși* duhul Tău, se fac
și Tu înnoești fața pământului;
- 31.— Fie slava Domnului în veac,
bucură-se Domnul de lucrurile Sale;
- 32.— *El*, care privește pe pământ de se cutremură,
atinge munții și ei fumegă;
- 33.— Voiu cînta Domnului în viața mea,
voiu cînta în strună Dumnezeului meu, cît voiu mai fi;
- 34.— Plăcută fie Lui cîntarea mea;
eu mă bucur de Domnul.
- 35.— Piară păcătoșii de pe pământ!
și cei fără delege să nu mai fie! —
Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul! Alleluia ²⁾

Din ebrește
de

Pr. Ec. J. Popescu-Mătăești.

---

¹⁾ Numele vechiu al unei vietăți din apele mărilor.—

²⁾ Este cuvînt ebraic și însemnează: „lăudați pe Domnul.“—

DICȚIONARUL JUNIMEI

10 Spako

firma unui stoler din Iași, strada Primăriei. Poreclă data de Pogor lui Vărgolici, fiindcă avea într-o vreme specialitatea de a corecta acele scrieri trimise Junimii care, îndreptate și modificate s'ar fi putut publica. Când o voce sau multe din Junimea striga: Să dee la gialăul lui 10 Spako! aceasta însemnează: Să se dee lui Vărgolici spre îndreptare!

10 Spako † 9 Febr. 1884. Însmormântat în 11 Febr., zi a Junimii.

Istrati Titus

născ. în Iași în 15 Iulie 1851. Vine în Junimea în 1878. N'a scris nimic. Dispărând deodată, se zice că Titus ar fi făcând acum agricultură în județul Vaslui. † April 1916.

Ionescu Vasile

născ. în Folticeni în 25 Septembrie 1858. În Junimea dela 1876. Intră în Junimea pe vârful degetelor și se așează într'un colț depărtat. Nu vorbește nici un cuvânt, dar meditează. A scris o gramatică după metoda intuitivă — cuvintele intuițiune, intuitiv fiind foarte la ordinea zilei printre profesorii Junimiști din Iași.

S'a supărat pe Junimea și numai vine din 1881 fiindcă Junimiștii nu i-au cumpărat scrierile sale intuitive.

Junimea

Numele vestitei societăți literare. Acest nume a fost propus de Theodor Rosetti în iatacul lui Pogor într'o Duminică din primăvara anului 1864 după o prelegere populară a lui Maiorescu. După oare care discuție acest nume a fost admis și de ceilalți patru fundatori: T. Maiorescu, V. Pogor, P. P. Carp, Jacob Negruzzi. — Junimea se numesc și întrunirile societății ce se țin odată pe săptămână, odinioară Vinerea (în ziua Venerii, după zisa lui Pogor), dar de vr'o zece ani încoace Sâmbăta. Pân la 1873, Junimea se aduna odată la Maiorescu și odată la Pogor. Dar de când Maiorescu s'a mutat la București alternează între casa lui Pogor și a lui J. Negruzzi. În anul 1883/4 s'au ținut întruniri și la Volenti.

Kézckemet

Localitate din Austro-Ungaria. În Junimea numele Kezckemet se întrebuițează pentru toată România transcarpatină. Cuvinte, ziceri,

construcții de frase româno-ardelene, amestecate cu nemțească, ungurească și latinească, precum și scrieri de felul acesta, Junimea le declară pe toate venite din Kézckemet.

Lambrior Alexandru

născ. la Soci (jud. Neamțu) în Sept. 1845. În Jun. de la 1872, profesor și filolog, vesel și pururea bine dispus. Scrie puțin. Prin urmare e considerat ca om cu minte, mai ales că cunoaște multe anecdote corosive. (Mort la 20 Septen.brie 1883) în Iași.

Lătrătură

în loc de literatură; pronunțare inventaia de Caracuda. Când în Junimea se vorbesc câte odată lucruri străine Junimei (v. a.) d. ex: când rare ori discuția se întinde asupra politicei, Caracuda care e prudentă, nu vrea să se strice cu nimeni, nici să-și dea pe fața părerile. strigă în chor: Lătrătură! Lătrătură!

Lazu Nicu

născ. în Bacău sau Piatra la 1845. Trimitea în anii 1871 și 1872 poesii la adresa redacțiunii. Dorind Junimea a face cunoștința sa mai deaproape și făcându-i-se aceasta cunoscut, el trimise întâi o biografie lungă pe multe coli de hârtie, care a făcut destulă impresiune. După ce se prezentă în Iași efectul se micșoră, ba dispăru chiar cu totul. Refusându-i-se odată câteva poesii el trimise o scrisoare plină de injurii nevinovatului director, unde numai de cruce nu-l injura.— A dispărut din Iași. În vara anului 1878 redactorul, cu ocasiunea unei călătorii prin munți îl regăsi la Bicaz, unde era subprefect. Cunoștința nu fu refnoită. Ce a devenit Lazu nu se știe. Mai târziu și-a zis Gr. N. Lazu. † 19 April 1898.

Leonardescu Constantin

născ. în Craiova în 3 Decembrie 1846. În Junimea de la 1879. Filosof eclectic! În această calitate el a fost poreclit: Invățat om. † 20 Aug. 1907.

Lepadatu Constantin

născ. în Tecuci în 12 Octombrie 1836. În Junimea de la 1867. N'a scris nimic. În genere se ține în mare rezervă.

Leptura

Când într'o sară vorba vine despre profesorul Suciu, se zice obi-cinuit leptură în loc de lectură și astfel Junimea revine la adevăratele principii ale limbei române,

Lewandowski

fost telegrafist și mai târziu librar. Cum i-a mers bietului om, de alt-minteri puțin inteligent, cât a dirigit librăria Junimei, numai el știe. Odinioară în vremile cele bune ale librăriei a fost chiar la o aniversare. Acum se vede cu părul alb și hainele rupte pe ulițele Iașului.

C R O N I C I

Cronica economică.

Nevoia de o Cultură economică Politica și Economia țărănească

Nici o dată lipsa noastră de cultură economică n'a eșit mai mult la iveală, ca după războiu. Am intrat nepregătiți în războiul economic, după cum am intrat și în cel mondial. Dar dacă din aceasta am eșit victorioși, nu este mai puțin adevărat, că fără să facem nimica, e greu să întrevădem o nouă reușită, când atâtea probleme economice se prezintă spre deslegare unor oameni nepregătiți pentru aceasta.

È adevărat, că problemele economice par să apese de-o potrivă pe popoarele, care au luat parte la războiul mondial, cât și pe cele care s'au ținut de-o parte și este tot așa de adevărat, că mai toate aceste popoare se aflau nepregătite, pentru ca să poată găsi o soluție imediată la greutățile zilnice, ce se iveau în calea lor. La noi însă nepregătirea este mai veche, fie din cauza politicii noastre, fie din cauza școalei, unde ast-fel de probleme trebuiau ordonate, analizate din toate punctele de vedere, dar care totuși n'a fost pusă în stare să-o facă. Obiceiul nostru de a crea și rezolva asemenea probleme în mod prea expeditiv, căutând totdeauna un efect imediat sau folosindu-ne prea mult de cea ce vedeam că se făcea în țările din Occident, ne-a fost fatal.

Ar fi totuși nedrept, să nu constat că în ultimul timp se fac eforturi, menite să ne îndrepte pe calea, pe care ar trebui să lucrăm în o epocă ca aceea de astăzi. Programul economico-politic expus nu de mult în parlament reprezintă, în adevăr, o concepție și o muncă, care țin seama de unele nevoi naționale, pe de altă parte acest program pare a fi mult mai puțin subjugat străinătății, de cât cum se petreceau lucrurile înainte de războiu.

Dacă am găsi totuși un efect la aceste eforturi, este că prea puține personalități capabile s'au înhămat la muncă, pe terenul economic; iar pe de alta, că forțele contrarii, care îm-

piedică împlinirea progresului sânt prea numeroase. Bine înțeles, că în asemenea condițiuni este logic, ca munca să se afirme pe un teren mai strâmt, cu alte cuvinte că programul economic desfășurat să îmbrățișeze numai o infimă parte din nevoile noastre post-belice, iar caracterul cam personal sau de partid, care se atribuie acestei sfortări, să fie întru cât-va inevitabil.

Totuși trebuie să constatăm, că legile economice, nu se mai prezintă izolate, ca înainte de războiu, ci fie-care din ele, face parte dintr'un complex de legi, toate ramurile de activitate, acun mai mult ca ori-când, trebuind să se ajute și să se completeze unele pe altele.

Ar trebui însă, ca la cercetarea problemelor economice să ia parte cât mai multă lume, să avem specialiști cât mai mulți pentru fie-care grup de probleme economice. Ar trebui în acest scop ca atât oamenii noștri politici, funcționarii statului, în fine o bună parte a publicului, să fie pregătiți încă depe băncile școlai. Cât mai multă lume trebuie să se familiarizeze, cât mai din vreme, cu chestiunile economice, să se obicinuiască a cântări datele și la nevoie a găsi soluțiunile cele mai favorabile țării. Ar trebui în fine să lucrăm pentru crearea unei opinii publice economice.

În schimb, cea ce se petrece astăzi este o dovadă, că o ast-fel de educație economică ne lipsește cu desăvârșire.

Toate defectele noastre, toate relele intențiuni, ce ni se atribuie toată antipatia, ce ne-o creiăm în străinătate nu decurg de cât din lipsa noastră de educație economică care trebuie să recunoaștem este desăvârșită. Soluțiunile cele mai bizare și cele mai descurajatoare se dau acolo, unde un grup de oameni bine preparați economiceste, ar putea face minuni.

Să începem cu aceia de care depinde mai mult viitorul țării :

Cu tulburările studentești s'a dat probă de o complectă ignorare a nevoilor economice de mâine. Nu numai că aceste tulburări au scos la iveală o stare de lucruri intolerabilă pentru studenții români, cea ce a fost o revelație pentru autoritățile școlare și chiar pentru profesorii universitari; dar cu toată simpatia a mul-tor parlamentari și a cea mai mare parte dintre profesori, toți am asistat la o reprimare, dusă cu o lipsă de prevedere, cu atât mai mare, cu cât autoritățile știau de mai înainte, că nu prea au să și deie seamă față de presă.

Renunțarea benevolă la autonomia universităților, suspendarea cursurilor și închiderea căminurilor, au creat atâtea decepții în tineret, în cât mă întreb, ce sentimente, ce ideal, vor călăuzi acest tineret în viața cetățenească de mâine.

I-și închipuie cine-va, ce greșeală de neiertat s'a făcut, cu suspendarea cursurilor, ca ast-fel să se împiedice o generație întreagă de tineri entusiaști, de a veni cu un an mai de vreme în serviciul muncii naționale, unde se simte așa de mare lipsă de

curăţenie sufletească, de entusiasm şi chiar de dragoste de neam? Ştiu acei conducători cât tineret şi-a pierdut rostul muncii şi câţi au fost aruncaţi în braţele desfrâului?

Am fi asistat noi la fapte atât de reprobabile, când e vorba de educarea viitoarelor generaţii, dacă studiile economice ar fi fost adânc răspândite în păturile conducătoare?

Am mai cunoscut un tineret, cel rusăsc, atât de doritor de cultură şi iubitor de neam, în cât concentrase asupra lui toată simpatia lumii civilizate, dar şi acolo conducătorii n'au priceput avântul care mişcă acel tineret, gata să se expună la ori-ce pericol pentru o idee şi ca şi la noi a fost lăsat pe seama poliţiei. Faimoasa Secţiune a III-a a lucrat aşa de bine, încât după războiu, când Rusia avea nevoie de oameni cu vederi clare, ast-fel de oameni le-au lipsit cu totul, iar starea în care a ajuns această ţară, ar trebui să fie un învăţământ pentru noi toţi.

Nu este caracteristic, că persistă încă vechia zicătoare „de cât o judecată dreaptă, mai bine o înţelegere strâmbă“? — Dar dacă asupra acestei instituţiuni nu este bine de vorbit prea mult, nu putem trece cu vederea că oameni einştiţi sânt de multe ori terorizaţi cu justiţia? că sânt întreprinderi, care au contenciosul mai bine organizat de cât biurourile, unde se tratează specialitatea întreprinderii?

Tinerii, care au studiat dreptul, cu alte cuvinte viitoarea magistratură, poliţia şi mulţi alţi funcţionari se isbesc în fiecare moment de probleme economice şi atunci dese-ori felul lor de a judeca şi felul lor de a hotări este pre de multe ori în dauna interesului public, tocmai din cauza lipsei de cultură economică.

Administraţia a devenit, mai cu seamă după războiu, o specialitate economică. Chestiunile economice trebuie să conducă bunul simţ al funcţionarului. Idealul ar fi, ca funcţionarul să gândească economiceste, nu politiceste. Cu cât vom înlesni funcţionarului o educaţie, cu ajutorul căreia să-şi poată da seama de importanţa problemelor economice, cu atât vom lucra mai mult în folosul einstei, care trebuie să fie la baza întregii activităţi administrative, politice, sociale şi economice.

Totuşi cunosc un fost şi viitor ministru, care şi-a constituit deja întregul aparat ministerial: secretar general, directori generali, director de serviciu etc. cu care *lucrează* în mod regulat, fiind încă în opoziţie! — Ce probleme economice îl fac pe acest fost şi viitor ministru să muncească atât de mult şi înainte de vreme?

Insă unde se simte mai multă lipsă de educaţie economică, este fără îndoială la parlamentari şi la partizanii politicii: s'a discutat odată, înainte de războiu, dacă o întreprindere este românească sau nu. Ministrul interpelat a răspuns şi sânt sigur, că erea de bună credinţă, că de oare-ce capitalul întreprinderii erea

românesc și de oarece consiliul de administrație era compus în marea majoritate de români, întreprinderea nu putea să fie de cât românească, iar parlamentarii au rămas împăcați, că așa este! — Este posibil ca într'un parlament, fie el românesc, să nu se găsească unul singur, care să răspundă, ca nu este așa!

Politica aduce prea de multe ori în parlament și cea ce este tot atât de rău în capul administrațiilor oameni nepregătiți, care totuși sânt chemați să se pronunțe prea adesea în chestiuni de care atârnă averea și onoarea țării.

Ce să zici de parlamentarul — astăzi dispărut — care spunea cu toată convingerea că „a lua pământ de la Stat, nu însemnează, că-l ia de la oameni!“

Ce am putea spune de educația economică a frunțașilor politici ai unui oraș de provincie, când veniți la București, să reclame contra prefectului, care înfrâna hoțiile, dar isbindu-se de opoziția ministrului, strigară cu toată convingerea: „domnule ministru, scapă-ne de prefect, că ne distruge partidul!“

Felul cum se duc luptele între partidele politice este dovedea cea mai evidentă, cât sânt de streini reprezentanții poporului pe chestiunile economice și mai cu seamă de urmările lor. Dacă n'ar fi de cât vorba „când doi se ceartă...“ și încă ar trebui să dea de gândit.

Ce fel de politică economică fac partidele noastre politice și parlamentele în special, dacă unul strică ce face altul? Ce poate câștiga țara noastră din această lipsă de continuitate?

Când s'ar găsi cine-va, să arate cu ce bagaje de cunoștințe economice au procedat politicienii noștri la atâtea reforme, i-ar fi greu să aleagă între ignoranță și rea credință. Va putea însă spune în toată siguranța, că aproape toate reformele, cu care se mândresc partidele politice, mai toate au fost făcute în dauna țaranului.

El a plătit și când au fost bune pentru țară și când au fost rele; el însă s'a înfruptat prea puțin din aceste bunătăți, care au servit altora.

Când am introdus căile ferate — și nu puteam face altfel, am lovit în cărașia țaranului, care-l ocupa iarna și vara; dar pentru această pierdere nu s'a gândit niminea să-i dea o compensație — ba din contră!

Convenția comercială cu Austria (1875) permitea mai departe populației rurale să treacă în mod avantajos vitele și rămătorii în împărăția vecină, dar fie că această convenție a fost făcută cu prea mare ușurință, dându-i-se mai multă însemnătate politică de cât economică, fie-că politicienii noștri mușcați de ispita de a industrializa țara, ca urmare vine ruperea relațiilor cu Austro-Ungaria (1881), închiderea granițelor și deci sărăcirea crescătorilor de vite și de porci, cu care în mare parte se îndeletniciau țaranii.

Această a fost una din loviturile fără leac, ce s'a dat țărâniei și bogăției țării.

În schimb am avut (1887) industria așa zisă națională, creată în virtutea unei legi, care admitea de mai înainte, ca „ori-ce industrie este bună“, prin urmare o lege care nu avea nevoie de nici o cercetare, de nici un studiu pregătitor.

Dacă convenția comerciale din 1875 „erea punerea României sub dependența economică a Austro-Ungariei“, cu Legea pentru încurajarea industriei naționale (1887) ne aruncăm în brațele Germaniei. Cu această lege ignoram și lăsam să se distrugă industria mică și casnică, care existau în orașe și mai cu seamă la sate. Ne dăm însă în schimb toate silințele, nu economisim nici o cheltuială, ca să întemeiem o industrie mare națională, care a existat numai în imaginația economiștilor noștri. În realitate marea noastră industrie națională satisface unui paragraf din planul economic al Germaniei, spre a favoriza exportul industriei lor.

Prin progresul inevitabil în mijloacele de transport am nimicit cărăușia țăranilor. Prin convenții i-am distrus bogăția în vite și rămători, iar prin legi i-am nimicit și ultima îndeletnicire rentabilă a lui: industria casnică și astfel noi l'am silit, să stea de geaba toată iarna și tot timpul cât nu este ocupat cu agricultura.

Când mai târziu (1906) facem din nou o convențiune comercială cu Austro-Ungaria, obținem „pe bază de concesiuni reciproce“ să exportăm vite. „Aceste concesiuni ereau (pentru noi) numai pentru vite tăiate. Cantitatea de exportat nu trebuia să treacă de 35.000 vite pe an“. Erea prea târziu!... n'am putut exporta aproape nimic... țăranul sărăcise, numai ereau vite! O dovadă mai mult că economiștii noștri habar nu aveau de puterea noastră de producțiune.

Dar și de astă dată cel puțin o parte din țărâniea românească a trebuit să fie lovită: din cauza acestei convențiuni mocanii din Transilvania, nu mai puteau trece granița cu turmele lor înspre noi. Reducându-li-se pășunatul, li s'a redus și bogăția lor. În schimb economiștii noștri au dotat țara cu vaste abatorii moderne la Vârciorova și la Burdujeni, dar care n'au servit la nimica.

Trebuie să știm că din cauza nepregătirei economice a păturei diriguitoare, țărâniea și numai ea a suferit întreaga pagubă. Iată unde trebuie căutată în bună parte posibilitatea revoltelor țărănești de la 1907 și de ce dușmanii noștri au putut atunci, să dea acestor revolte o întorsătură așa de periculoasă.

Ori de câte ori am făcut o reformă sau o lege economică, nici o dată n'am avut timpul să examinăm chestiunea dacă țăranul câștigă sau pierde și cu toate acestea el era primul element de producțiune în această țară.

Cu industria zahărului, țăranii care s'au îndeletnicit culti-

vând sticla, s'au ales datori vânduți fabricanților de zahăr. (Cassovici).

Alt exemplu: Ministerul de finanțe vroind să mărească în mod artificial veniturile statului (1899) ridică taxele asupra spiritului rafinat de la 5 la 8 și în urmă la 12 lei de decalitr. Urmările: încasările Statului (1898-99) scad anul următor de la 22.300.000 lei, la 13.300.000, iar din 52 fabrici de spirit, n'au mai rămas de cât trei (1901). Pe de altă parte îngrășarea vitelor la velnițe scade într'o proporție și mai mare, iar populația (cea mai mare parte țărani) care se îndeletnicea cu îngrășarea vitelor, ce nu le mai puteau întrebuința la muncă, pierde din cauza statului alte 10.000.000 lei (Ant. Popovici).

Încă un exemplu: sarea costă pe Stat 21 lei tona (1906) și o exportă în Serbia și Bulgaria cu 31 lei tona, dar o vinde în țară cu 100,34 lei tona. Cum țărani sânt de șase ori mai numeroși, ei suportă $\frac{1}{6}$ părți din venitul statului în urma monopolului sărei. Dar cum vitele țaranilor consumă și ele sare, contribuția țaranilor este și mai mare și în orice caz sarea pe care statul român o procură crescătorilor de vite din Serbia și Bulgaria este de trei ori mai efină de cât sarea procurată crescătorilor de vite din România! (Th. C. Aslan).

Partidele politice, în scurtul timp cât au stat la putere — vorbim economicește, — ereau așa de grăbite, ca să rezolve chestiunile economice, în cât au trebuit să aleagă numai soluțiunile cu efect repede, dar asemenea deslegări nu se împacă cu o politică economică.

Ce decepție ar fi fost pe Regele Carol, dacă și-ar fi dat seama, că progresul ce l'a făcut țara în timpul îndelungatei sale domnii, a fost plătit aproape în întregime numai din munca țaranului român!

Dacă urmările războiului ne-au împus, să facem împrăștierea, s'a dat totuși țaranului nostru un dar, pe care-l merita, căci după urma țaranului s'au îmbogățit toți ceilalți. Dacă domnia actualului Rege, începe cu un act de înaltă dreptate, luatus-a vre-o măsură de prevedere pentru problemele economice de mâine? După două sau trei generații, nu va fi iarăși zădărnicită această reformă sănătoasă, fiindcă țărani vor suferi din nou din cauza lipsei de pământ?

Lipsa de prevedere a fost totdeauna urmarea cea mai nefastă a nepriceperii problemelor economice.

Aproape întreaga noastră politică economică constituie un șir de greșeli economice, însă greșelile comise după războiu au alarmat opinia publică, fără ca autoritățile să se simtă capabile de a face ceva. În asemenea cazuri însă, inițiativa privată își face apariția ca rezultat al unei necesități publice, pe care statul nu o poate satisface. Această inițiativă a luat întru câtva asupra ei educarea culturală și economică a publicului.

Pe terenul acesta trebuie să păstrăm întreaga admirație pentru populația de la sate, care în dragostea ei pentru cultură se întrece la zidirea de școli primare. Prin muncă și sacrificii proprii ¹⁾ și numai în acest mod țăranul vrea să-și câștige singur drepturile la o stare socială mai bună. — Ce simțăminte nobile de cultură și de progres frământă mintea acestei admirabile populații de țărani români!

Pe terenul economic *Institutul Economic Românesc* ocupă locul de frunte: cele 18 conferințe ținute de specialiștii noștri în legătură cu *Problema monetară* și mai cu seamă discuțiile, care le-au provocat anul trecut, au pasionat publicul românesc, care le-a urmărit cu un interes, ce face onoare acestei inițiative particulare și a distinșilor conferențieri.

Asociația Generală a Economisților vine în al doilea rând cu 13 conferințe asupra *Organizării financiare a economiei noastre naționale*, cu conferențieri și public de specialitate, au desbătut chestiuni economice de cea mai mare însemnătate pentru țară și pentru epoca prin care trecem.

În fine *Institutul Social român* cu 20 de conferințe a desbătut anul trecut subiecte în legătură cu numele ce-l poartă, însă toate prelegerile au fost impregnate de analiza celor mai multe din problemele la ordinea zilei.

Trebuie să menționăm că aceste Instituțiuni, de răspândire a culturii economice în masa intelectuală românească, continua și anul acesta cu aceiași ardoare opera culturală care și-a luat-o asupra.

De altminterlea de la războiu încoace studiul problemelor economice se impune din ce în ce mai mult și admirabila inițiativă particulară, de care vorbirăm mai sus, trebuie să servească de conducător autorităților noastre și celor școlare în primul rând. Trebuie să se gândească la educarea tineretului, care să fie îndrumată, potrivit schimbărilor din viața socială și economică a țării după războiu.

Liceul, spunea Haret, trebuie să fie o școală de educație. Acuma e timpul ca această educație să fie cel puțin în parte și economică. Este timpul ca Istoria patriei, care se predă în licee și școlile medii să fie pusă în serviciul nevoilor ce s'au ivit în timpul de față, adică să se ocupe și de chestiunile economice. Viitorii cetățeni vor fi mai folosiți să se familiarizeze cu chestiunile economice ale țării, de cât să fie îmbibați cu războaie fără motive serioase și cu intrigile prea bine motivate din jurul domniei.

¹⁾ «...țărnimea... contribuind într-o uriașă măsură la ridicarea de noi localuri de cultură dovedește că...

«Trebuie să recunosc că la construirea acestor școli... populația de la țară a contribuit cu obolul și munca sa, evaluate și ele la mai bine de un miliard. (*Mișcare culturală în anul 1924. Expunerea d-lui dr. C. Angelescu, ministrul instrucției*).

Mergând mai departe, cursul de Istorie—dacă nu întreg, cel puțin cursul de Istorie românească—să fie însoțit la Universitate de un curs al *Istoriei economice* a țării; chiar dacă acest curs ar constă deocamdată din comentarea greșelilor economice din trecut și a cauzelor care le-au produs; căci trebuie să recunoaștem că nu este ușor lucru a face un curs de Istorie economică a țării. Totuși chiar dacă ar fi mărginit numai la atâta, încă va fi o cheazășie, că asemenea greșeli nu se vor mai repeta în viitor sau cel puțin se va pune mai multă grijă, când va fi vorba, să facem alte experiențe economice pe spinarea acestui popor.

Programele școalelor speciale, oricare ar fi ele, trebuiesc tot mai mult îmbibate de cunoștințe economice în legătură cu felul de specialitate al școalei și cu dezvoltarea economică a țării.

Este de necrezut ce puțină educație economică se dă politehnicienilor noștri, cu toate că inginerii sânt chemați a îndeplini unul din roluri la cele mai importante în refacerea noastră economică. Și dacă Școala politehnică stă astfel, ne putem închipui, ce trebuie să fie cu celelalte școli speciale, a căror specializare merge mai departe.

Și cu toate acestea dacă vrem să schimbăm mentalitatea cetățeanului român de mâine, fie el parlamentar, ministru, funcționar sau simplu particular, aceasta nu o putem face decât printr'o educație economică cât mai răspândită printre tineretul de astăzi.

Trecând la partidele politice și la conducătorii noștri politici, pe aceștia trebuie să-i considerăm, ca cei care duc mai mult răspunderea tuturor greșelilor făptuite în trecut, a căror urmări le suferim astăzi și le vor suferi și cei care vor veni după noi.

Partidele politice își au totuși fiecare *Cercurile lor de studii*, instituțiuni admirabile, dacă în ele s'ar face mai multă politică-economică. Partidele, dar mai bine conducătorii acestor partide, trebuie să se pună odată de acord și să înțeleagă, că o dezvoltare și un progres economic cer continuitate. Partidele politice trebuie să convină, că această continuitate nu se poate obține decât atunci, când se va lucra după un *plan economic* bine chibzuit și toate împreună să fie datoare a lua parte la alcătuirea și la înfăptuirea lui. Ar fi trist, dacă aceste partide politice nu și-ar da seama, că după urma greșelilor lor economice suferă în primul rând păturile producătoare și că printre acestea, cea mai covârșitoare, este cea pe care o știm cu toții: țărănimea agricolă.

Greșelile din trecut au dus țărănimea la sărăcie și dacă împământenirea ne-a scăpat de un dezastru, va fi greu în viitor să mai găsim vreun mijloc, pentru salvarea noastră. Totuși țara aceasta numai atunci va fi puternică și respectată, când conducătorii ei vor putea să se reazime pe o populație bogată și cultă.

Toată politica economică a noastră trebuie să tindă spre acest scop, dar pentru aceasta trebuie luate măsuri, ca să răspândim cât mai adânc o cultură economică în toate clasele sociale.

P. N. Panaitescu
Inginer

Cronica politică

Societatea Națiunilor și menirea ei în domeniul politicii Internaționale. Fostul Ministru al tezaurului englez în cabinetul laburist, Snowden, a acordat, încă înainte de a veni la putere, un interviu ziarului „Neue Freie Presse“, în care a spus :

„Partidul nostru își dă bine seama că Liga Națiunilor în actuala ei formă este insuficientă; noi tindem a o îndrepta, a o completa, a ajunge la idealul unei adevărate confederațiuni internaționale“.

Prin „Protocolul dela Geneva“ acest guvern a făcut un prim pas în direcțiunea indicată, dar a căzut repede și a venit altul, care s'a grăbit, nu cumva să se lepede de acest protocol, în mod hotărât și sincer, dar să amâne deocamdată desbaterea lui; vor urma probabil contra propuneri, evident restrictive, în privința arbitragiului obligatoriu, în privința amestecului Ligei în legislațiunea civilă a unor state și în privința principiului votului prin unanimitate pentru chestiunile importante.

Amânarea desbaterei Protocolului va aduce după sine amânarea lucrărilor pregătitoare pentru conferința de dezarmare și poate și amânarea conferinței însăși.

Dar tocmai împedizarea tuturor războaelor și rezolvirea conflictelor internaționale prin arbitragiul obligatoriu, este prima menire a Ligei Națiunilor.

De când însă idealistul Wilson, întemeetorul Ligei, venit să pună rânduială în afacerile europene, de care era prea străin, a fost cu desăvârșire încurcat în ițele combinațiunilor abile ale politicianilor vechiului continent. Clemenceau și Lloyd Georges, se pare că Liga face, spre a ajunge la acest rezultat final, ideal și adevărat umanitar, un pas înainte și doi pași înapoi: se pare că niciun membru nu vrea să-și asume răspunderea de a nu adera la principii atât de frumoase din punct de vedere etic, dar că găsește simultan, prin ridicarea altor principii contrazicătoare, prin interpretări abile și redacțiuni advocățești, mijlocul de a face iluzorie aderarea lui la teorii de interes general, punând la adăpost ambițiunile sale politice speciale.

Și când se ivește un caz tipic pentru misiunea înaltă a Ligei de a sprijini pe cei mici și neputincioși în contra celor mari și puternici, învingători și stăpâni de astăzi, un caz, care ar arăta în mod eclatant utilitatea și forța Ligei, dacă ar fi rezolvat prin ea și conform principiilor ei, această instituțiune se găsește în imposibilitate de a acționa.

Așa a fost în cazul conflictului între Italia și Grecia, când Italia a contestat competența Ligei, pe motivul că „onoarea“ națiunii italiene este în joc. Dar {care guvern din lume nu poate invoca motivul „onoarei“, într'un conflict de politică externă cu un alt stat?

Așa este, și mai tipic încă, cazul actual cu Egiptul.

Acolo trăește o populațiune pașnică, blajină, autoctonă, care a auzit și ea, poate, timp de 10 ani de zile, cuvintele mari, răsunătoare de „auto determinare”. „principiul naționalităților”, „justiție și libertate pentru toți”. și ar vroi și dânsa ca să i se acorde cel puțin tot atât cât s'a acordat Albanezilor.

Ea face apel la cel mai înalt for al dreptății între popoare — imediat vine Marea Britanie, cea a tot puternică și declară ca act inamical orice încercare, de oriunde ar veni, de a aduce conflictul spre rezolvare înaintea Ligei. Tace Liga și tac toate națiunile.

Tac națiunile în ciuda pactului Ligei, în ciuda „Tratatului de asistență mutuală” a lui Robert Cecil, laureatul premiului Nobel pentru pace, în ciuda protocolului dela Geneva, care astăzi pare a se afla pe calea de a fi îngropat ori transformat complect prin amendamente sau schimbări.

Problema solidarității universale și a unei păci durabile prin limitarea sau reducerea armamentelor și prin înlăturarea definitivă a războaelor, a fost pusă în studiu de către reprezentanțele naționale dela 1848 încoace; iar în cele 7 decenii, care au urmat de atunci, omenirea n'a asistat la mai puțin decât 12 războaie mari, dintre cari cel din urmă va rămâne de pomină în istoria popoarelor ca cel mai crunt măcel văzut până astăzi.

Nici studii, nici pacturi, nici tratate sau protocoale, nu vor putea schimba această stare de lucruri; numai înlocuirea spiritului, de care sunt conduși actualii guvernanți ai popoarelor cu un spirit larg de înfrățire a tuturor, de conlucrarea chiar prin concesiuni mutuale, ar putea realiza poate treptat o astfel de minune.

Dar acele guverne, care încep a da dovadă de un astfel de spirit, rămân efemere, un Macdonald este repede înlăturat, zilele unui Herriot, expus din toate părțile la subminarea operei sale democratice, par a fi numărate și popoarele dau impresiunea că singuri vor să fie guvernați de acei, pentru care nu există decât un principiu sacru: „în sfera de acțiune a țării mele fac ce vreau, cum vreau și cu ce mijloace vreau; problemele omenirii întregi n'au importanță pentru mine decât după satisfacerea intereselor mele speciale; cu aceste rezerve sunt și eu pentru pace, dezarmare și contra războiului”.

Cu toate acestea s'a putut admite un pact, s'a votat de către 18 membri ai Ligei un tratat de asistență mutuală și s'a ajuns la un protocol, care formă o bază bună pentru începerea discuțiilor asupra dezarmării, dar de care mă îndoiesc că va intra în vigoare.

Pactul societății națiunilor are evident un scop ideal de pace și de dreptate, el tinde a soluționa conflictele între membrii prin arbitragiu, dar nu în mod obligatoriu, a opri războaiele în unele cazuri, dar fără generalizare¹⁾.

¹⁾ Pactul Societății Națiunilor (art. 12 al. 1, art. 13 al. 1, și art. 15 al. 6, 7 și 10).

A urmat „Tratatul de asistență mutuală“ din 1923, care are un caracter mai restrâns și mai precis decât pactul, tinzând exclusiv la reducerea generală și bine stabilită a armamentelor, în schimbul unor garanții de siguranță de caracter general și absolut, care garanții constituiesc în fond un vast tratat de alianță defensivă a tuturor membrilor în contra oricărui turburător al păcii ¹⁾.

Protocolul dela Geneva, care își însușește principiul arbitragiului obligatoriu și vrea să împiedice toate războaiele, amplifică, completează și contopește pactul și tratatul, care au fost premergătorii lui, stabilind o procedură obligatorie pentru reglementarea conflictelor internaționale.

Acest organism al arbitragiului obligatoriu se pune automat în mișcare, când unul din Statele în conflict sau un alt membru al Ligei se adresează Consiliului.

Dacă aplanarea conflictului pe calea diplomatică, judiciară (înaintea Curții Internaționale de Arbitragiu din Haga diferendele politice sunt însă excluse) sau arbitrală, se dovedește imposibilă, consiliul decide în unanimitate, sau, în lipsă de unanimitate, un comitet de arbitri aleși hotărăște cu majoritate.

Dacă unul din cei doi adversari respinge sentința, Consiliul stabilește (după norme bine fixate în protocol) cine este agresorul și invită pe membrii Ligei la sancțiuni de ordin financiar, economic și militar contra acestuia. Astfel protocolul ia înfățișarea unui tratat militar defensiv.

Foarte frumos în teorie.

Dar mai întâi acest Protocol nu va intra în vigoare decât după ce conferința dezarmării va fi primit planul limitării și reducerii armamentului.

Apoi, presupunând că acest moment va veni, sancțiunile sunt extrem de vag stabilite, obligând pe membrii numai „în măsură, în care situațiunea economică și condițiunile particulare ale armamentului fiecăruia îi vor îngădui participarea“.

În fine, Liga Națiunilor n'are mijloace de a impune executarea sentințelor ei, și rolul ei este mai mult acela al unui sfătuitor și supraveghetor.

Și s'a văzut cât folosească sfaturile în politica externă, care e rămasă și după războiul mondial o politică de prestigiu, de ambițiuna și de interese materiale.

Cel mult între două state mici, intervențiunea Ligei, în conflicte de politică externă, ar putea fi eficace, între două Puteri mari, ea va rămâne neputincioasă și „à plus forte raison“ încă, când unul dintre adversari este o Putere mare și celălalt un stat mic.

¹⁾ Tratat de asistență mutuală, art. 2, 5 (c), 11 și 12.

Fără îndoială activitatea Ligei este și va fi mai rodnică în alte domenii, ca de pildă acel al „Curții permanente de Justiție Internațională”, acel al „Organizațiunii Internaționale a Muncii”, și în diversele organizațiuni tehnice ale ei (tranzit, igienă, mandate, cooperațiune intelectuală, etc., etc.).

Aceste organizațiuni însă au meniri asemănătoare celor, care Birourile Internaționale, existente deja înaintea războiului mondial, le aveau, cu mai puțin fast și cu mai puține cheltueli decât Liga.

Dar în domeniul pur al politicii externe, mă îndoiesc că Societatea Națiunilor va da rezultate practice, cu toate că sunt încredințat că aproape nici-o personalitate de seamă interesată în materie, nu va împărtăși această opinie mea sceptică, de oarece entuziasmul pentru Ligă în lumea întreagă este mare; i se exagerează orice succes și când un insucces se datorește spiritului de ambițiune și dominare, care există astăzi în fond încă la mai toate guvernele, acest insucces își găsește repede motivare pe tema „onoarei naționale”, „aspirațiunilor popoarelor”, „intereselor particulare” ș. a. m. d.

Vor sta mereu în calea Ligei Națiunilor și o vor împiedica a se apropia de țelul firesc, ideal și final al unei astfel de instituțiuni, adică schimbarea radicală a bazelor politicii internaționale și pășirea spre politica de confederațiune, mai târziu spre „Statele Unite ale Europei”, două principii, de cari, fără ca ele să fie codificate, vedem că Liga se inspiră neconștient și care le regăsim în orice dezbateri sau hotărâre a ei.

Cel dintâi este acela ca, intrând în Societatea Națiunilor, niciun stat nu părăsește aspirațiunile sale naționale, nici interesele sale particulare.

Cel de al doilea este principiul că Societatea națiunilor nu se consideră ca un organism distinct, existând în afară și pe deasupra statelor ce o compun, că ea nu este un „Supra-Stat”, ci numai expresiunea tutului statelor reprezentate în sânul ei.

Cât timp guvernele acestor state nu se vor hotărî însă a adapta aspirațiunile lor naționale și interesele lor particulare intereselor generale ale omenirii, chiar cu sacrificiul unor concesiuni reciproce, nu va fi nici înlăturarea războaelor, nici reducerea armamentelor.

Și cât timp reprezentanții diferitelor state în Societatea Națiunilor, nu vor fi persoane cu desăvârșire independente de guvernele respective, care ar avea puțință de a coordona calitatea lor de reprezentant național, cu aceea de reprezentant al omenirii întregi, rezolvirea celor două probleme mari, ce Liga și le-a însușit, va depinde exclusiv de voința unor guverne pătimașe și preocupate de interese mult mai meschine decât fericirea și prosperitatea universală.

Nu este oare semnificativ, că tocmă țara, care reprezintă simțul practic „par excellence” și care a fost întemeietoarea Ligei

Națiunilor, ce și-o închipuia însă alcătuită pe baze cu totul deosebite, America de Nord, nu face parte din Ligă? Și că totuși aceeași țară, care nu face parte, își rezervă dreptul de a convoca conferința de dezarmare, adică de a face acel gest, care ar putea să asigure, în caz de reușită, societății națiunilor primul succes mare în armonie cu misiunea sa adevărată.

Ceeace arată în destul, că marele fapte umanitare n'au nevoie de organizațiuni complicate pentru a fi înfăptuite și că organizațiunile cele mai perfecte nu se pot săvârși, când nu sunt conduse de un spirit larg, sincer și democratic.

Imperialismul politic și imperialismul economic, cari domnesc și astăzi după războiul mondial, în aproape toate țările vechiului continent, vor fi încă foarte mult timp obstacole în calea Societății Națiunilor.

Până când va sosi momentul, în care Liga Națiunilor, cu dela sine putere, va putea impune soluțiuni juste de interes general, contra soluțiunilor silite de interes special până atunci rolul ei va rămâne mai mult de natură auxiliară, consultativă și tehnică dar nu va fi nici odată primordial și hotărîtor.

Cum spunea Ministrul Snowden, în forma ei actuală, Liga, este insuficientă și ea nu va mai putea împiedica nimic, când odată oligarhiile, voină a se menține la putere, partidele militariste, capitalul internațional, industria cea mare sau politicianii șoviști dintr'una din țările din lume, vor găsi interesul lor în a provoca din nou un război.

N. D. Germani.

Notă. — În momentul, în care revăd aceste rânduri ziarele anunță, că Grecia este hotărîită a supune Ligei națiunilor diferendul ei cu Turcia în chestiunea expulzării Patriarhului Ecumenic. Vom vedea, dacă atitudinea ce Liga o va lua și mai ales modul cum va ști să se facă ascultată, vor îndreptăți sau nu aprecierile mele de mai sus.

RECENSII

E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne.*

Am citit cu pasionat interes volumul I, singurul apărut până acum din lucrarea domnului E. Lovinescu despre „Istoria civilizației române moderne“ și care este al zecelea din seria d-șale de critice.

Autorul pornește dela ideea că principala cauză care a împiedicat dezvoltarea normală a vieții politice, culturale și sociale în principatele române a fost că împrejurările istorice le-au supus exclusiv, timp de veacuri, influențelor orientale. Afirmarea mi se pare indiscutabilă.

Nu tot atât de întemeiată mi se pare și învinuirea de obscurantism ce d. L. aduce ortodoxismului. A numărat și ortodoxismul, încă dinainte de sec. XIX, nu numai laici dar și clerici (Dositei și Hrisant ai Ierusalimului, Evghenie Vulgari, Nichifor Theotoki etc). cari în îndeletnicirile lor intelectuale au știut să iasă din cercul restrâns al discuțiilor teologice. Dacă ortodoxismul n'a putut juca totuși rolul cultural al catolicismului, cauza este că a fost asfixiat de influențele politice orientale. De altă parte, ortodoxismul a fost, netăgăduit, scutul naționalității românești amenințate de Unguri și de Poloni, în serviciul cărora, încă dela începutul vieții de stat a Principatelor, s'a aflat propaganda catolică.

Adevărata nenorocire în calea dezvoltării normale a țărilor române, a fost ivirea Turcilor la Dunăre. De atunci, au fost întoarse cu fața la răsărit; s'au curmat începuturile de gravitație spre influența occidentală, care altfel ar fi putut continua și sub scutul ortodox apărător al naționalității; s'au introdus șalvării și ișlicul — costumul pe care Alecu Russo, citat de Lovinescu, îl învinuia cu dreptate că a stat în calea civilizației noastre.

Încercuirii de către Turci datorim stagnarea noastră câteva veacuri, fiscalitatea, tragedia clasei de vechi proprietari, corupția și toate relele de care de obicei istoriografia noastră și acum cel din urma d. Lovinescu (spre pildă p. 70) fac răspunzători pe Fanarioți.

Cu aceste rezerve, sunt de acord cu d. L. că cele mai binefăcătoare influențe asupra limbii, culturii și conștiinței noastre naționale, au fost cele occidentale: prin Polonia asupra Moldovei în sec. XVII; prin Ardelenii cari studiaseră la Roma, în sec. XVIII; prin contactul direct tot mai des al Românilor cu apusul în pragul sec. XIX. Observația o făcuse mai de mult Alecu Russo, pe care de altfel d. Lovinescu îl citeaza (p. 22-3). Din parte-mi adaog. că și cultura grecească, atât de ocorâtă, a avut și ea indirect o influență de trezire a conștiinței naționale, ca și a sentimentelor democratice. Nu e locul să dezvolt această idee.

Cât privește celelalte idei fundamentale ale lucrării d. L. le împărtășesc pe cele mai multe cu atât mai vârtos cu cât le-am exprimat eu însumi, înainte de d-sa, în două lucrări pe care d-sa nu le citeaza

deși, întemeiându-și studiul pe o vastă bibliografie, avea datorie să le cunoască și pe acestea.

„Domniile române sub Regulamentul organic“ este un volum destul de gros ca să nu se poată pierde printre broșuri; a fost premiat de Academia română încă de la 1915; este citat de atunci de toți cei ce s'au ocupat de vremea regulamentară, între alții, de curând, de d. G. Bogdan-Duică, în *Istoria literaturii moderne române*, Cluj, 1923 la p. 130—4, 253, 295, tocmai în chestiuni de care se ocupă și d. L. — D-sa, prin indeletnicirile d-sale trebuie neapărat să fi cunoscut lucrarea d-lui Bogdan-Duică, apărută tocmai în vremea când d. L. cugeta asupra materiei volumului ce publică azi. În schimb, d. L. citează o carte a mea de acum 20 de ani, lucrare de începător lipsită de interes și pe care o putea omite fără pagubă din bogata d-sale bibliografie (p. 68 nota 2).

Domnul L. citează o singură dată (p. 56 n. 2), deși o utilizează în mai multe pagini, cartea domnului D. V. Barnoschi despre „Originile democrației române“. Dar, ca răspuns la această lucrare am publicat și eu, sub același titlu, un întreg studiu, în trei numere consecutive ale revistei „Viața românească“, o revistă pe care criticul literar d. Lovinescu trebuie neapărat s'o răsfoiască. Este straniu deci că i-au scăpat din vedere cele trei numere în care discutăm cartea d-lui Barnoschi care interesase pe d. L. În fine d. Barnoschi a răspuns criticei mele tot în „Viața românească“ și această discuție a fost relevată și în „Convorbiri literare“, iarăși o revistă pe care este exclus ca d. L. să n'o cerceteze.

Relev ez aceste lacune bibliografice din cartea d-lui L. pentru că tocmai în acele două lucrări tratam materii de care se ocupă și d-sa și ajungeam în mai multe chestiuni la aceleași rezultate la care constat că a ajuns acum și d-sa.

Să-mi îngăduiască deci să revendic paternitatea.

D. L. susține cu drept cuvânt că România modernă se datorește infiltrației la noi a ideologiei apusane și nici de cum acțiunii capitalismului occidental. D-sa scrie pagini foarte juste (25 sq, 187) pentru a combate teza contrară a d-lui St. Zeletin. Rezumă foarte clar, după autori străini, materialismul și idealismul istoric, precum și teoria intermediară.

Occidentul a sprijinit aspirațiile noastre naționale atunci când și întru cât coincideau cu interesele lui politice sau economice. Nu este însă meritul revoluției muntene de la 1848, cum crede d. L. (p. 179) de a fi îndreptat atenția Românilor spre apus, ca să aștepte de acolo concursul fără de care nu și-ar fi putut înlăptui aspirațiile. Indreptarea spre apus este anterioară anului 1848 și asupra acestui punct am insistat mai întâi, cu doc.nouă, în broșura „Turburări revoluționare în Țara Rom. între anii 1840—1843“ extrasă din *Analele Academiei române*, 1911 (citată de d. Bogdan-Duică și alții), apoi în „Domniile române sub Regulamentul organic“ p. 104 și urm.

D. L., pentru a explica deosebirea dintre mișcarea moldovenească de la 1848 și revoluția munteană din acelaș an, spune cu drept cuvânt, că mișcarea politică până la 1848 fusese mai activă în Muntenia și mai vii aci legăturile cu occidentul. Dar tocmai asupra acestor legături eu am insistat, aducând și noi contribuții, în lucrările de mai sus, pe care d-sa, spre deosebire de alții, nu le citează, cu toate că se refera la o bogată bibliografie (p. 116 n. 3 și p. 117 n. 2). De deosebirea între mișcărilor de la 1848 în cele două Principate m'am ocupat apoi de aproape în critica ce am făcut cărții d-lui Barnoschi. („Viața rom.“, Noiembrie 1922, p. 177 sq; Februarie 1923, p. 23 sq). Am constatat acolo o filiație neîntreruptă de idei dinainte de 1821 până la 1848, care explică în mare parte, caracterul revoluției muntene din acest an, filiație recunoscută de altfel chiar de contemporani, S. Marcovici, Eliade (vezi G. Bogdan-Duică, l. c. 28) și însuși Ion C. Brătianu. Tocmai aceasta

dovedește că revoluția dela 1848 n'a avut meritul de a reprezintă cea dintâi îndrumare românească spre apus, pentru realizarea dorințelor naționale.

Când d. L. vede începuturile liberalismului român în mișcarea dela 1804 a boerilor secundari din Moldova (p. 55), d-sa adoptă părerea d-lui Barnoschi, fără a ținea seamă de întâmpinările ce am făcut acestuia în chestiune („Viața rom.“, Nov. 1922, p. 176).

Dar, când vorbește de „carvunarii“ Moldovei și de constituția lor dela 1822, d. Lovinescu dimpotrivă, părăsește punctul de vedere al d-lui Barnoschi, pentru a ajunge la aceleași concluzii ca ale mele („Viața rom.“, Nov. 1922, p. 185—6) exprimate însă cu fraze mult mai măestrite. Astfel, sunt de acord cu d-sa când scrie că „proiectul de constituție... urmărea numai armonizarea în privilegii a întregii boerimi fără deosebire“ (p. 74); că „egalitatea tuturor [luată din principiile marii revoluții franceze] devenise egalitatea câtorva“ (p. 75); că voia „menținerea privilegiilor în sânul unei singure clase sociale largite“ (p. 84), sau când relevă imputarea ce A. Russo făcea constituției dela 1822 că „tace în privința sătenilor“ (p. 60).

D. L. nu spune ca cel dintâi care a atras atenția că multe articole din constituția carvunară sunt curat traduceri din „Declarația drepturilor“ franceza, este d. Barnoschi, care merita să fie citat la acest punct, cum l'a citat spre pildă d. Iorga (Revue historique I, 1924, p. 137 și n. 1). Apoi d. L. trece cu vederea ca și d. Barnoschi asupra proiectelor muntene de reformă, contemporane cu constituția carvunară.

În orice caz, bine observă d. L. că acești carvunari n'au nimic de a face cu o burghezie comercializată, cum și-i închipue d. Zeletin, călăuzită de interesele economice burgheze și războindu-se cu marea boerime cu interese agrariene.

Pentru explicarea deosebirii dintre mișcările dela 1848 în cele două Principate, d. L. omite influența polonă asupra carvunarilor, relevată de d. Barnoschi și asupra căreia m'am oprit și eu precum și influența ardelenască de pe la 1821 în Muntenia asupra căreia am insistat („Viața rom.“, Nov. 1922, p. 190—1 și Ian. 1923, p. 18—19, 23). Nu pot desvolta aci pentru ce n'a existat și în Muntenia o mișcare carvunară.

Reținem de la d. L. deosebirea de temperament între Moldoveni și Munteni pentru explicarea diversității mișcărilor dela 1848 (p. 118), precum și observația ce face că dacă substratul economic ar fi fost cauza acestor mișcări, ele ar fi trebuit să fie la fel în amândouă țările (p. 144).

La pag. 62 și n. 1, unde d. L. vorbește de boeriile acordate de Ioniță Sturilza și spune că ele arată tendința acestui Domn de a ridica pe urmașii scăpați ai unor vechi neamuri care avuseseră altă data rosturi istorice, se căvenea iarăș să fie citat d. Barnoschi, care cel dintâi a relevat această tendință.

D. L. apreciază just progresul pe care l-a însemnat Regulamentul organic. Dar, în cât privește raporturile dintre Regulament și diferitele proiecte boerești anterioare de reformă, (p. 66—7), d-sa putea găsi precizuni în studiul meu „Partea boerimii în elaborarea Regulamentului organic.“ studiu apărut în două numere consecutive ale revistei „Cugetul românesc“ (anul II, 1923 n-os. 9 și 10) pe care d. L. nu se poate să n'o cunoască.

În mișcarea moldovenească dela 1848, d. L. zice că nu recunoaște firul ideilor carvunare (p. 63). Ca și Barnoschi, sunt de altă părere. („Viața rom.“, Fevr. 1923 p. 191). În privința principiilor moderne, Regulamentul organic, conținea în mare parte pe cele cuprinse în constituția carvunară. Regulamentul nu le dăduse însă satisfacție în ce privea egalizarea lor cu boerii cei mari. Acum, la 1848, urmașii carvunarilor își dădeau probabil seamă că timpul trecuse pentru formularea unor

pretenții ca acele dela 1822. Regulamentul și mai ales modul cum fusese aplicat depreciase cu totul distincțiile nobiliare. Unii carvunari se mulțumiau deci să ceară și ei măcar o cinstită aplicare a acestui act fundamental, alții așteptară momentul să se poată pronunța pentru principiile democratice.

Am ajuns înaintea de d. L. la concluzia că dorințele lui M. Kogălniceanu se despărțeau de ale confracților săi moldoveni și că erau aproape identice cu ale 48-tiștilor munteni. Am învinuit deci pe d. Barnoschi pentru că vedea în Kogălniceanu un carvunar. Am spus („Viața rom“. Fevr. 1923, p. 193) înainte de d. L. (p. 90, 92, 94—5, 110), că între Kogălniceanu și 48-tiștii munteni a fost numai o deosebire de procedură, de formă, de vorbe, de atitudini. Am spus că pe când aceștia făceau *tabula rasa* de trecut, Kogălniceanu, referindu-se la un trecut pe care și-l închipuia altfel de cum fusese, ajungea la aceleași rezultate și propunea aceleași reforme. („Viața rom“. Fevr. 1923, p. 133—4, 190). Printre teoriile greșite ale lui Kogălniceanu era și aceea despre boerime (L. 102), pe care de asemenea am relevat-o (ibid. 185) și asupra căreia voi reveni în continuarea studiului despre „Clasele sociale în trecutul Principatelor“ pe care d. L. îl citează (p. 104—5 și 107 nota). Dar d. Lovinescu greșește când confundă pe toți revoluționarii munteni, când nu deosebește în deajuns pe extremiști, pe „roșii“, cari prin exaltarea lor, nu numai în vorbe (citații la d. L. 120, 132 n. 2, 134. — Cf. ale mele Domnii regulamentare, p. 437), dar și în acțiune, au făcut să se arunce revoluționarilor epitelile de „socialiști“ și „comuniști“ și au depărtat de ei pe mulți progresiști sinceri.

D. L. spune într-o notă (p. 92 n. 2) că votul universal a fost înscris „principal“ în programul dela Islaz. O spuseseșem mai dinainte, documentând acest adevăr cu cercetarea proiectelor electorale întocmite de guvernul revoluționar și arătând că nu se deosebeau mult în fond, de proiectul lui Kogălniceanu. Am spus că până la votul direct n'a mers decât N. Bălcescu. („Viața rom“. Fevr. 1923, p. 184—5).

D. L. desvultă ceea ce spusese și d. Bogdan-Duică (l. c. p. 184—5) pe care nu-l citează, că programul dela Islaz nu proclamă lupta de clase, ci dimpotriva armonizarea intereselor lor, ceea ce de altfel se observă și în actele oficiale ale guvernului provizoriu. Trebuia adăugat însă că s'au produs uneori și note discordante, datorite extremiștilor, ceea ce a justificat neîncrederea multora în intențiile revoluționarilor. Am susținut însă, că revoluția munteană nu trebuia judecată după greșelile catorva tineri exaltați. („Viața rom“. Fevr. 1923 p. 185).

Am arătat de asemenea înainte de d. L. (p. 113, 115, 162—6, 196—7, 215) că M. Kogălniceanu în Moldova și N. Bălcescu în Muntenia (care fie zis în treacăt nu era „ridicat de jos“ cum crede d. L.) au fost singurii șefi revoluționari cari s'au interesat constant de pătura rurală, pe când 48-tiștii munteni au dat atenție mai ales burghezimii („Viața rom“. l. c. 192—3). Dar greșește d. L. ca și d. Ibrăileanu, pe care-l urmează, în aprecierea aportului real pe care pseudo-burghezimea munteană o putea da mișcării dela 1848.

În rezumat, e greșit a zice că mișcarea munteană dela 1848 este începutul regenerării noastre, punctul de plecare al unei noi îndrumări, cea dintâi rupere cu trecutul, o schimbare radicală a rosturilor anterioare, pe care d. Barnoschi o regretă, iar d. L. o socotește cu era absolut necesară.

Când privilegiile s'au desființat la 1859, clasa conducătoare a ramas compusă din proprietarii rurali, boeri sau nu și din profesioniștii liberi, sau cum îi numesc sociologii germani „inteligenta“. Din cauza stării noastre economice agrare, și acei ale caror venituri derivau din munca intelectuală, își consolidau prisosul de câștig în proprietăți rurale: este firesc deci ca și noua clasă conducătoare să fi continuat

o politică agrariană și ca numerarulul strâns pe urma libertății negoțului și a deschiderii de debușeuri să i se fi dat întrebuințări de bancă. Iată de ce după 1859 am avut o oligarhie agrară și apoi o oligarhie bancară cum constată d. L. (p. 198). Burghezimea nouă a fost, creată artificial mai ales de Ion Brătianu (L. 213), dar prin favoruri de stat după sistemul urmat în favoarea boerilor în vremea privilegiilor. A creat-o pentru a înmulți numărul acelor care aveau interes în menținerea noii stări de lucruri. Noua burghezime a păstrat caracterul burghezimii anterioare, pentru că lipsea substratul economic care s'o îndruma pe căile burghezimii industriale apusane.

Cu drept cuvânt observă d. L. (p. 152) că tendințele oamenilor nu sunt neapărat în funcție de originea lor, nici de interesele lor de clasă. Am făcut și eu această observație când am învinuit pe d. Barnoschi de a fi făcut un zid despărțitor între tendințele protipendadei și acele ale boerimii secundare. Am accentuat că dela membrii protipendadei au pornit chiar proiecte de reformă mai înaintate și mai generoase decât ale boerimii mici. („Viața rom. Fevr.", 1923, p. 184—8).

Cât privește cererile privitoare la libertatea negoțului, bine observă d. L., combatând pe d. Zeletin, că n'au legătură cu ivirea unei clase de mici boeri comercializați fiindcă intraseră în sfera de interese a capitalismului apusean și deveniți din această cauză revoluționari (p. 139, 146). Dar când d. L. scrie că nici unul din 48-tiști „n'avea nimic de vândut pe piețele franceze și englezești" (p. 150), greșește cu totul. Dimpotrivă, toți proprietarii, fie boeri mari, mici, sau oameni de rând, aveau de vândut cerealele lor și de aceea cereau cu toții, cu mult înainte de 1848 și chiar înainte de tratatul de la Adrianopol, libertatea negoțului și schimbarea raporturilor dintre proprietari și țărani („Viața rom. Fevr.", 1923 p. 189) fără a fi cu toții revoluționari. Ia atâta se reduceau reformele cerute de substratul economic, de când proprietarii descoperiseră că ar putea trage profit din vânzarea liberă a produselor lor. Celelalte reforme, cum bine au susținut istoricii noștri, pe care-i combate d. Zeletin, au fost cerute din porniri ideologice. Încă dinainte ca Occidentul să aibă interes la înfăptuirea lor pentru a putea intra în relații sigure cu Principatele române.

De aceea și după desființarea privilegiilor, noua noastră oligarhie nu s'a opinit, precum am arătat (ibid., 194) înainte de d. L. (p. 194 196), decât la două reforme: cea electorală și cea agrară, care ar fi lovit în interesele ei.

Înainte de d. L. (p. 200) am arătat că și constituția de la 1866 n'a fost cum se zice de obicei la noi și cum susținea și d. Barnoschi, fără nici o legătură cu trecutul, ci că este un rezultat firesc al proiectelor și frământărilor de idei în Principate de la începutul sec. XIX încoace (Viața rom. I. c. 197).

În sfârșit, înainte de d. L. (p. 107) am combătut teza d. Iorga despre caracterul popular al sfatului domnesc până la mijlocul sec. XVIII (Viața rom. Ian. 1923 p. 16). Voi reveni asupra chestiunii în studiul ce public despre clasele noastre sociale din trecut în „Arhiva p. știința și reforma socială", unde voi arăta și înțelesul exact al termenului „țară" asupra căruia d. L. (p. 204) nu este lămurit.

Nu mă pot împăca cu d. L. când vorbește de lipsa de ori ce tradiții în țară, de imposibilitatea de a găsi în trecut vre-o indicație pentru prezent (p. 95) și când nu vede în trecut de cât absolutismul domnesc (p. 205, 208). Domnul nu era atât de absolut pe cât se crede. Exista macar un obicei al pământului, care era un fel de lege a legilor, pe care Matei Basarab scria când-va că n'o poate calca. Nu exista o clasă feudală care să se opue Domnului, e adevărat; dar Domnul nu lua hotărâri fără a consulta fie divanul cel mic, fie divanul obștesc compus din actuali și foști mari dregatori ai statului, fie

sfatul țării în care se aduna toată «țara» legală. Un astfel de sfat nu corespunde în zilele noastre cu o adunare aleasă pe baza sufragiului universal, dar cu o adunare în care ar fi reprezentate toate stările și profesiunile cu rost politic sau economic (cf. articolul meu din *Viața rom.* Fevr 1923 p. 167-8).

Desvoltând ideia lui Gherea, d. L. arată că la noi era o necesitate să se procedeze de la ordinea de drept la ordinea de fapt, invers adică de cum s'a întâmplat în occidentul cu veche civilizație. Trebuia să se aplice la noi concepția revoluției franceze despre putința de a modifica societatea prin reforme de drept. Era o necesitate dictată de interdependența morală și materială între popoare în vremurile nouă, de viața europeană sincronizată pe urma căreia structura juridică—politică a unui stat mai înăpoiat, ca al nostru, trebuia pusă la nivelul statelor mai înaintate cu care intra în raporturi.

De oare-ce deci, lucrarea d-lui L. cuprinde în buna parte afirmațiuni pe care le cred exacte, măcar pentru că le-am exprimat și eu înaintea d-sale, îi urez să se răspândească mai mult decât niște articole pierdute prin reviste.

Fiindcă în volumul II d-sa va trata despre chestia țărănească de care mă ocup și eu de mulți ani, îmi permit a-i atrage atenția asupra unor concluzii la care am ajuns și pe care, deocamdată, le-am exprimat numai în treacăt în *Conv. lit.* anul 51 (1919) p. 286-291, în nădejdea că și de astă dată vom fi de acord.

Ioan C. Filitti

Dr. George Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, 111 p. Geneve. Olschki, 1924.

În biblioteca linguistica a publicațiunii „*Archivum Romanicum*” (Seria II, vol. 9), condusă de Iul. Bertoni, d-lui Pascu i se publică o cercetare minuțioasă asupra Elementelor romine în limbile greacă, bulgară, sirbo-croată, albaneză și turcă.

Se înțelege, este o onoare ce se face autorului și, în genere științei românești, prin faptul că apare în numita bibliotecă, (în condiții tipografice strălucite) o contribuție a științei romine: un nume românesc se înserează astfel alături de lingviștii Leo Spitzer, E. Gamillscheg, V. Bertoldi, Gino Bottiglioni, Paul Aebischer, Gerhard Rohlfs, Mario Gualzata, ș. a.

În privința planului de tratare a chestiunii autorul procedează astfel: 1. Elementele romine în greacă le împarte în elem. romino-latine introduse într-o epocă anterioară formării limbii noastre; și elem. romine introduse după alcătuirea definitivă a limbii; apoi se cercetează înrîuririle reciproce.

2. Elementele române în bulgară le împarte în romine comune și române dialectale. Cele dintâi sunt romino-latine și curat romine. Cele din urmă sunt daco-romine vechi și noi (vechi: romino-latine, noi: curat romine); macedo-romine, și acestea romino-latine și curat romine.

3. Elementele romine în serbo-croată sunt de proveniență romino-latina (cele mai vechi), curat romină și dialectală. Acestea din urmă sunt macedo-romine vechi, adică romino-latine și curat românești.

4. Elementele romine în albaneze sunt deasemenea române comune și dialectale; acestea din urmă mai cu seama macedo-romine.

5. Elementele romine în turca, foarte puțin numeroase, sunt împărțite după aceeași metodă.

În partea a doua a scrierii (p. 20-90) autorul ne dă o listă alfabetică a acestor cuvinte, în număr de 452, dindu-ni-se în dreptul fiecăruia isovoarele și etimologia. Natural, o parte din aceste etimologii sunt cunoscute, altă parte însă sunt cu totul noi. Asupra valorii lor științifice,

unele sunt evidente și convingătoare, altele, ca de obicei în această materie, sunt ingenioase și, par discutabile. Romaniiștii vor avea, în orice caz, o bază temeinică de discuție, căci lucrarea d-lui Pascu procedează cu întregul aparat de erudiție, pe care știința lingvistică îl pune astăzi la dispoziția cercetătorilor.

Autorul ne afirmă încă odată ca un laborios cercetător în filologie (recunoscut ca atare și peste granițe). Lucrarea aceasta constituie un imbold mai mult pentru sprijinirea publicației celei mai importante a d-sale, Dicționarul etimologic al dialectului macedo-român, pe care îl așteptăm cu nerăbdare să iasă la lumina zilei.

C. P.

Panait Istrati: Moș Anghel

Domnul Istrati e un sălbatec realist în formă — iar în fond e un idealist din cei mai candidi, din specia cea mai rară, anume din acei cari au darul să descopere în sufletul oricărui om, al celui mai înrădăcinat în rele, părțicica lui bună, acea pe care o ține cel mai ascuns, de care poate nici nu-și da însuși seama, dar care există în fiecare făptura omenească, în fiecare!

În această privință autorul lui „Moș Anghel“ urmează cu metoda cu perseverență, opera ce-a început-o în „Kira“, anume de-a ne face să înțelegem ca fiecare om având în el o scânteere de bun sau de frumos, pentru a iubi pe oamenii noștri de noi atârnă să știm a scoate din noroiul fiicărui suflet, floarea!

Iar Domnul Istrati are un deosebit meșteșug de-a culege flori, de-a le pune, mânăncii și a vi le dărui. Dintr'un bețiv el face o ființă superioară și dintr'un Candif o simpatcă făptură.

Un țaran sărac, moș Anghel, a muncit cinstit o viață de ani, s-a îmbogățit, s-a însurat, a avut copii și vază în tot și mulțumire în suflet. Și-apoi, cum se întoarce deodată nepraznică roată a norocului, s-au risipit toate, una câte una. Averea îi este furată, casa îi arde, nevasta și copiii mor. Singura mângăiere ce-i poate rămâne e uitarea pe care o caută în bantură. Azi, mâine, un an sau doi, și moș Anghel se face un bețiv, un alcoolic, un alcoolizat.

„Uite-te bine la mine“ spune el nepotului său „și amintește-ți, de câte ori vei vrea să scuipi un bețiv, că e om curat iubind viața curată, m'am făcut bețiv și bețiv voi muri, din vina nimănui!“

De ce nu a spus vorba aceasta moș Anghel se înalță în ochii noștrii, fiindcă, în loc să blăsteme pe oameni și pe Dumnezeu, ca atâția alții pentru mult mai mărunte rele, el nu dă vina pe nimeni decât doar numai pe el însuși.

„Am petrecut o viață de om, rob al acestui hoit, ... și nu mi-am dat o clipă seama că aveam un cap, un creier, o lumină de care putregaiul și viernii nu se pot atinge.

Căci beția l-a adus într'o astfel de degradare fizică, încât bătrânul nu se mai spală, nu se mai hrănește, nu se mai mișcă; sta trântit pe pat și-l mânăncă viernii de viu.

Însa pe măsura ce trupul putrezește, sufletul se înalță. Corpul moare dar creierul trăește. Moșneagul stă și cugetă asupra vieții lui întregi și toată vina nenorocirii, toată o aruncă numai asupra lui însuși. A vrut ușoara mulțumire a satisfacerilor trupești și nu s-a îngrijit de sufletul lui:

„Douăzeci de ani de lupta pentru a câștiga o femeie frumoasă care doarme mânăncând, o casă, care arde ca paiul, vite care dispar, copii care mor, aur care atrage lovituri de măciucă și o cămașă curată care e murdară a doua zi. Toate astea pentru trupul acesta care s-a desfăcut de cap, care-mi este strein ca plapoma ce-l acopere!“

Moș Anghel ia o înfățișare de mistic apostol, nu sfântul Anton, sau mai bine încă un dematerializat fumător de opium:

„Sunt mort de trei ani... Dar nu sunt liber decât de șase luni, din ziua când pleapele mele au rămas ținute asupra veșniciei. Ziua și noaptea tot una's pentru mine. Eu sunt pretutindeni. Văd toate, simt toate, dar nimic nu mă atinge. — Bucuria și durerea sunt piedecile libertății!”

Suflă un vânt de Clade Farrere în vorbele aceste. S'a spus că un atare fel de-a se exprima nu seamănă cu a țăranilor. Dar mai întâi moș Anghel e un țăran cu carte, care fusese fruntaș, care citise, în zilele începutului nenorocirii sale. Biblia de trei ori și pe Ecclesiast, dela care învățase că totul este deșărtăciune, numai deșărtăciune. Și apoi, în vorbele lui moș Anghel nu e doar erudițiune, ci numai ecuminiențe. Cine nu știe cât de cuminte poate vorbi țăranul nostru, n'are decât să mai citească pe Ispirescu.

Ca un unchiuș sfatos ce este, deslegat de toate cele pământești și trupești, moș Anghel, povățuind pe nepotul lui, care e însuși autorul, își dă duhul ușurat c'a putut, măcar în clipa morții, să facă prin vorbe un bine cuiva care a fi prins adânci rădăcini.

Moș Angel e o carte *gândită, sănătoasă, puternică*. Ii lipește însă acea poezie, poezia dunăreană, poezia orientală, care e unul din farmecele „Kirei.” Mai puțin vapoasă, ea e mai zguduitoare.

Însă — este doar un *însă*.

Spuneam, în critica ce-am făcut asupra „Kirei”, că Domnul Istrati se deosebește de ceilalți *realiști* prin felul ce are de-a trece, stamponat, asupra obscenităților și vulgarităților vieții, de-a ne face să le înțelegem fără a insista. A rămas de altfel acelaș, și-i mulțumesc în numele acelor cilitori cari înțeleg literatura așa cum o înțeleg eu.

Totuși — spre mirarea mea — am găsit în „Moș Anghel” expresiuni prea crude, absolut inutile. Știu. Așa e azi felul de-a scri. Oroarea falsei pudori. Trebuie numite lucrurile pe nume. Dacă totuși se poate altfel... Dece n'am face altfel.

Din depărtările ce ne despart și dacă vorbele mele ajung până la el, îl rog fierbinte pe Domnul Panait Istrati să-și amintească vorbele mele, că mult înainte de-a fi un realist el e idealist. Și idealistul, sermanul, face și el ce face orice om, dar nu mai spune nimanui!

C. Gane

George Vălsan, *Fovestea unei tinereți*, Cultura Națională, 1924.

Un volum de idile într'o vreme plină de vulgarități, atât în viață, cât și în scrisul multor poeți și prozatori.

Autorul vede că un pictor, al carui ochiu prinde nu numai culoritul și formele, ci pătrunde adânc în taina peisajului. Fără risipă de culoare, dă ceea ce este esențial și caracteristic într'o limbă plină de frăgezime. Iar eroii săi sânt sufletele candido, care aduc aminte de Graziella lui Lamartine.

Ceea ce impresionează în clip cu totul deosebit e nuanța sigură a psihologiei populare, acolo unde subiectul o cere. Dar simplitatea idilică nu însemnează simplificarea datelor vieții. În ultima bucată „Domnul cel grăbit”, autorul ne arată că poate pătrunde cu o privire foarte ascuțită chiar și în părțile ascunse și penibile ale firii omenești.

Acest volum — întâiul de literatură al autorului — dovedește că scriitorul George Vălsan va putea da literaturii noastre opere de o amplitudine din ce în ce mai mare. Iar pentru cetitorul care cunoaște pe clasicii români e o adevărată bucurie că în vremuri atât de tulburi ca concepție estetică, isvorul cel curat al inspirației curge încă de aceeași undă clară, ca și în trecut.

Peisajul geografic a căpătat prin această operă pagini de pitorească superioare celor care au mai scris în direcția aceasta, fără să aibă destulă pregătire a ochiului, în analiza fenomenilor naturii.

Ioan Nădejde, V. G. Morțun, biografia lui, genealogia și albumul familiei Morțun, București 1924.

Iată o operă neobișnuită — aproape singulară — în literatura noastră. Un om de erudiție, D-l I. Nădejde, care a cunoscut personal pe V. Morțun și a avut la îndemână o sumedenie de documente și-a luat sarcina de a povesti viața fostului literat și om politic.

Mai întâi, biografia e de o simplitate și o sinceritate în adevăr binefăcătoare. Alții au scris cu multă risipă de erudiție biografii voluminoase, dar caracterul lor laudativ le scade considerabil valoarea. I. Nădejde aduce în această operă obișnuința eruditului sever, care știe că documentul, nu biograful, are să vorbească.

Capitolele dintâi sânt pagini de istorie contemporană peste care nu va putea trece nimeni dintre cei care urmăresc sau vor urmări evoluția politicii românești de la sfârșitul veacului trecut și începutul veacului de față.

Vine apoi la rând o meliculoasă operă de genealogist, care presupune nici mai mult nici mai puțin decât munca de cabinet a unui specialist deplin stăpân pe toate amănuntele istoriei, până în colțul lateral al vieții de familie.

Moștenitorii răposatului Morțun au făcut un act de pietate înlesnind tipărirea acestei interesante opere, iar D-l I. Nădejde a dat la lumină un material istoric și politic, pe care cercetătorii trecutului nostru îl vor avea totdeauna în vedere.

S. M.

C. Argetoianu: „In urmărirea normalizării monetare. (Cinci conferințe) București. Cultura Națională, 1924 p. 124“.

Intr'un ciclu de cinci conferințe, ținute succesiv în cursul unui an la București, Timișoara, Craiova, Iași și Galați, D-l Argetoianu dezvoltă ideile coprinse în lucrarea sa „In jurul valutei noastre“, pe care m'am silit să o apreciez în numărul 11/12 din anul 1923 al acestei reviste.

Nu pot decât să admir staruința, cu care autorul insistă de atâta timp asupra acestei teme, sirguința, cu care caută a convinge cercuri din ce în ce mai întinse de necesitatea reformei valutare și cred că, față de o asemenea muncă, îmi pot exprima nădejdea, ca, revenind odată în fruntea Departamentului Finanțelor, D-l Argetoianu își va face un punct de onoare din traducerea vorbelor sale în fapte pentru binele acestei țări.

Nu-mi este îngăduit a analiza aci fiecare din aceste cinci conferințe în parte; dar subiectul principal și comun al lor se rezumă pe scurt astfel: „Valuta noastră trebuie odată normalizată; mijloacele pentru această normalizare sânt, pe lângă măsurile obicinuite de ordin economic (intensificarea producției, libertatea comerțului etc., etc.), înainte de toate, sinceritatea monetară; apoi stabilizarea moneta, prin devalorizarea sau mai precis, cum zice autorul, „revalorizarea“ leului nostru și în fine, introducerea unei noi monede, sănătoase, după pilda mărcii „Rentenmark în Germania sau „Schilling“-ului austriac“.

Cele cinci conferințe în chestiune, ocupându-se toate de o potrivă cu îndrumarea publicului românesc în această direcțiune, au totuși fiecare în parte un caracter deosebit, dezvoltând câte o latură specială

a problemei comune, o variațiune, care față de un subiect atât de arid, constituie o plăcere particulară pentru cel, care le citește.

În București D-l Argetoianu a vorbit mai cu seamă de raporturile între moneda noastră și fluctuațiunile valutare; la Iași, subiectul său special a fost sinceritatea, la Galați devalorizarea și la Craiova stabilizarea monetară; la Timișoara, în fine conferențiarul a atacat, pentru frații noștri din Banat, latura cea mai practică a acestui vast domeniu: „influența crizei noastre monetare asupra scumpirii traiului“.

D-l Argetoianu vorbește, cum o spune de altfel și el singur în introducerea la prima sa conferință, în „numele bunului simț“; el se exprima în mod popular, dar nu neglijează niciodată eleganța oratorică și ceea ce impresionează mai cu seamă plăcut. D-sa se folosește de argumentațiuni atât de clare și hotărâte, încât se cunoaște imediat că este cu desăvârșire stăpân pe materia sa.

Insistența cu care revine mereu la chestiunea „sincerității bugetare“ și la aceea a „reformei monetare“, energia, cu care respinge „soluțiunea răbdărei“ cu așteptarea unei urcări, chiar lente, a leului nostru, dovedește, că opiniunile autorului nostru-conferențiar izvorăsc din adâncul unor convingeri tari.

Și toate aceste însușiri la un loc fac, ca broșura D-lui Argetoianu să fie o lectură atât de instructivă cât de plăcută pentru oricine, care n'a avut prilejul de a asista la conferințele însăși.

N. D. Germani.

REVISTE

Ideea Europeană, An. VI, No. 159.

„Reforma Calendarului“—saltul de 13 zile al lunii Octomvre—face din d. V. Băncilă un aspru judecător, care pune la o laltă pentru susținerea cauzei contrare ingenioase temeuri și simple bănueli. Articolul este aproape un rechizitoriu împotriva măsurii, desigur nepregătite, a St. Sinod. Această „reformă“, de o arătare modestă, e prezentată odată ca o „revoluție metafizică“ (există dar și razmerițe metafizice), altădată ca o sdruincinare a bunurilor etnice, ba chiar însăfășit ca un „cataclism“ național. E vădit, cred, că ne aflăm în fața unui amalgam curios de considerații religios-metafizice și științific etnografice (faptul negaduit al vitalității tradițiilor).

Laturea „metafizică“ a problemei (de ne-am putea lipsi odată și termenul elastic „metafizică“) este, firește, pus în dependență de forma noastră de creștinism, ortodoxia, și astfel „reforma“ St. Sinod e înfașătată cu o sminteală a religiei poporului, a „metafizicii poporului român“ (se pare ca fiecare popor își are metafizica sa proprie și nereductibilă).

De ce, acum, reforma calendarului a trebuit să pricinuiască o „spaima metafizică“, o răscoală în lumea entităților religiei creștin—ortodoxe? Aci comentarul d. Băncilă îmi pare, sincer vorbind, greu de susținut. Potrivit autorului, timpul și fracționarea lui după sărbători sunt, înăuntrul creștinismului ortodox, realități „metafizice“, sunt ceva *absolut*, o întocmire neschimbătoare a Divinității. Prin urmare, să luăm aminte, pentru ortodoxie, există o succesiune temporată absolută și de asemenea o împărțire a timpului odată, pentru totdeauna, iarăș absolută. Relativitatea timpului nu e creștin—ortodoxă. Deci a accelera succesiunea timpului sau a dislocui punctele de reper statornicite de sărbători este un atentat sacrilegiu la ordinea metafizică a poporului. Așa să fie?

Nu numai pentru „metafizica“ ortodoxiei, dar pentru orice „metafizică“ așa numită creștină ordinea metafizică nu cunoaște nici un timp absolut și nici o fracționare absolută iar timpului. Un timp absolut este metafizică bergsonistă, nu creștin—ortodoxă. Pentru creștinism lumea metafizică este veșnică, netemporală; iar timpul este o iluzie, o contingentă materială, o scăpătate. De altminteri, se știe, spiritualul (eternul) și temporalul sunt opuse antitetic. Pentru Dumnezeu timpul este inexistent; tot ce se petrece în lume e un *nunc stans*, un veșnic prezent. Relativitatea timpului este dar constitutivă creștinismului ingenere, și mai ales ortodoxiei, care s'a ținut mai departe de „temporal.“ Pe scurt, reforma nu e deloc vulnerabilă sub raportul „metafizicii“ creștine. Din potrivă.

Totuș, se va întâmpina, poporul se opune reformei. Se prea poate, însă nu fiindcă orice calendar constituie sămburele unei religii, ci fiindcă el reprezintă, în adevăr, o mare tradiție social-istorică.

Pentru popor, de bună seamă, sărbătorile formează schetelul calendarului și de aceea ele sunt sistemul de referență al cronologiei. Sărbătoarea este un act colectiv, un gest social, și, știut este, că tot ce este social, este și tradițional. Tradiționalul se confundă cu socialul. De asemenea tot ce e tradițional este sacru (tabu), tot pentru cuvântul că e social. Numai modificarea *sensului* sărbătorilor, nu a cronologiei lor (13 zile distanță) ar putea trece drept o strămtorare a tradiției; căci de fapt raportul dintre sărbători și cronologie este următorul: sărbătorile hotărăsc cronologia, nu cronologia sărbătorile. Așa bunăoară variația în timp a Paștilor n'a fost privită niciodată ca o dislocare metafizică. Să nu exagerăm, deci.

De altminteri, istoricește vorbind, prefacerile mai radicale ale unui calendar au coincis cu linia suitoare a vitalității unei credințe noi sau regenerate. Prin urmare și această „reformă“ ar putea fi tălmăcită la rigore ca o eflorescență a credinței ortodoxe. M. F.

F A P T E

O Conferință „Despre România Modernă” la Montpellier. Sâmbătă 13 Decembrie 1924 Profesorul Poyer, dela Facultatea de Litere a Universității locale a ținut o conferință despre „România Modernă” cu proiecțiuni. Conferința s'a ținut în sala de festivități a Universității, care era plină de ascultători.

Conferențiarul — de talie înaltă, cu voce slabă și privire nesigură — declară dela început, că nu va ține o conferință propria zisă asupra României, pentrucă n'o cunoaște îndeajuns, ci va expune câteva impresii de călătorie, făcută în România astă-vară, timp de 15 zile.

După ce arată, pe o hartă mică, situația geografică a țării, înainte și după războiul mondial, întinzând asupra „regiunilor anexate”, indică mijloacele de călătorie din Franța în România. Cale *maritimă*, fie Mediterană, Strâmtoari, marea Neagă, Constanța, București. Cale *aeriană*, deservită de compania de aviație Franco-Română. Cale *ferată*, prin Italia și Jugoslavia, cu Simplon-Express: sau prin Elveția, Austria și Ungaria cu Orient-Express.

Conferențiarul dorind să cunoască configurația geografică și economică a țării, a intrat în țară cu Simplonul și-a eșit cu Orient-Express.

Expunând itinerariul călătoriei sale și-ajungând la „Porțile de feră”, deschide paranteză și amintește de împăratul Traian, de luptele lui cu Dacii, ca apoi să spună, că originea latină a poporului român e contestată de mulți istorici.

Reluând firul călătoriei și ajungând în „șesul Dunărei” amintește de „imensele întinderi de grâu și porumb” accentuând că 85 % din populația țării sunt țărani. Ei cultivă grâu pentru export și porumb pentru hrana lor”. Încearcă să ironizeze hrana țăranelor române, care constă din „la mamaliga” și câteva bucăți de ceapă sau usturoiu. Grâul e cultivat numai pentru export și este socotit ca bine? De asemenea e întrebuințat în manifestările religioase ale poporului „ceva din superstițiile păgâne din vechime”. În schimb „la țuica” este foarte mult iubită.

În călătoria sa cu trenul e izbit de faptul, că nu întâlnește dese bifurcații de cale ferată, ca aici în Franța. Și în legătură cu aceasta, arată lipsa de comunicații ferate ca și de șosele accentuând, că și puținele șosele sunt aproape impracticabile în timpul iernii”.

În gări, țărance îți oferă flori și fructe, aranjate artistic”. Țăranii și țărancele poartă un costum „pitoresc” dar umblă desculți, la țara ca și la orașe. „Am văzut țăranii desculți chiar pe calea Victoriei în București”. „Ei nu cunosc încălțăminte” !!

Ajungând la București, lasă descrierea lor la o parte și expune călătoria sa la plecarea din țară. Arată valea Pravovei bogată în petrol, cu „mii de sonde de-un aspect fantastic”, amintește de minele de sare dela Slănic și de pădurile Carpaților, cari cuprind 20 % din întinderea țării.

În urmă revine la capitala, care la începutul sec. 19 era un târguleț de 20000 locuitori, fără șosele, dar care acum e un oraș euro-

pean în centru, oriental la margini". Povestește „cum regele Carol la venirea sa în țara, ajungând în București și văzând că diligența în care era, se oprește în fața unui han, în curtea căruiu erau câțiva țigani și niște porci, întrebă mirat pe generalul care-l însoția, ce este casa aceasta? La care generalul răspunse, că e „palatul regal". Regele a reparat și modificat acea clădire și-a transformat-o în palat regal.

Azi, Bucureștii au „clădiri imense" în stilul greoi; german. Remarcă Universitatea și Fundația Universitară Carol, precum și Căminul Victoriei. îngustă, curbă, „cu mari magazine, cu teatre, cu o lume fără număr de amatori de plimbare, mai ales între 4—6 d. a. Bucureștii au aproape un milion de locuitori, iar țara întreagă are 12 milioane!.. (sic) Amintind de mulțimea trăsurilor cochete din Bucureștii, deschide paranteză asupra birjarilor-muscali și asupra credințelor lor religioase. Spune că mai fiecare casă are grădină. Chiar restaurantele, în timpul verei, sunt în grădini. Cu drept cuvânt s'a zis, că Bucureștii sunt un oraș de grădini.

Renunță a descrie viața politică și socială și se oprește la cea culturală, despre care se mulțumește să spună că e influențată de cultura franceză, care e mult iubită și apreciată de poporul român".

Citește un pasaj din Găvănescul, Profesor Universitar la Iași, în care se aprecia cultura franceză. Nu dă nici un amănunt asupra mișcărilor culturale la noi. Amintește doar, că în România sunt între 40—50 profesori francezi și că guvernul român invită pe licențiații francezi să vină ca profesori în România. De asemenea amintește de Institutul Francez în București și de școli private franceze de fete, precum „Notre Dame de Sion" în București etc.

Incheie conferința spunând că România e „o țara mare", prin bogățiile sale, prin populația și întinderea sa și prin puterea de viață a ei. Indeamnă pe tinerii studenți să meargă ca profesori în România, unde viața nu este așa de neplăcută!.. (sic)

Trecând la proiecțiuni, ce decepție! În total au fost... cam 15 vederi. Dar cât de defavorabile țării. Amintesc câteva: un cioban cu câteva oi; o nunță de ciobani; un sălaş de țigani; o casă țărănească, din cele mai săracăcioase; un țăran cu o căruță cu cai; un răsboiu de țară, cu o țărăncă țesând; un țăran arând cu un plug, care părea de lemn; iar din București, o singură casă de mahala în reparație, cu o birjă și-un bragagiu etc.

Lesne se poate înțelege, impresia urită, ce-au făcut aceste insuficiente proiecțiuni, printre asistenți, care însoțiau aceste vederi cu șoapte și râsete. Iar la ieșire se încruciau ironiile și glumele.

Dacă un profesor universitar francez amic al României, a lăsat să se producă, astfel de urite impresiuni, ce trebuie să fie cu conferințele vrășmașilor țării care intenționat lucrează spre defăimarea noastră și a țării noastre.

Montpellier.

Preot Gr. Criveanu

Centenarul romancierului-Mauriciu Jókai. — În ziua de 18 Februarie a. c. maghiarimea de pretutindeni a sărbătorit o sută de ani dela nașterea celui mai fecund romancier maghiar Mauriciu Jókai. Născut în 18 Februarie 1825 în orașul Comarom, tânărul M. Jókai își urmă studiile de liceu în mod regulat și ca orice băiat de treabă, fără epizoadele aventuroase, atât de obișnuite la scriitorii de geniu. Fiind coleg de școală cu poetul Al. Petöfi, acest revoluționar din fire, fu atras și Jókai în vârtejul luptelor revoluționare din primăvara anului 1848 și în ziua de 15 Martie fu silit de mulțimea adunată în cafeneaua Pilvat să se urce pe o masă și să citească proclamațiunea revoluționară, în care se cuprindeau doleanțele națiunii maghiare. După el s'a urcat poetul Petöfi pe tribuna improvizată și a citit cunoscuta sa poezie „Talpra

magyar!" (Deșteaptă-te maghiare) care a rămas până azi imnul național al maghiarimei. Din căfeneau tinerii revoluționari s'au dus de-adreptul în tipografia „Landerer“ și fără a mai ține seama de cenzura oficială au tipărit versurile lui Petofi pe foi volante spre a le distribui mulțimei. În luptele următoare din revoluție Jókai n'a mai luat parte activă și viața lui de optzeci de ani s'a scurs liniștit, fără nici un epizod deosebit, muncind la masa de scris zi de zi dela ora 8 dim. până la ora 6 seara. Mai târziu a intrat și în parlament, unde n'a avut însă un rol de luptător politic, care să-l pună în evidență. În tinerețe s'a căsătorit cu o actriță mai în etate decât dânsul, iar la bătrânețe a luat în căsătorie o fată tânără. Jókai a murit în Maiu 1904 în Budapesta.

Ca scriitor Jókai a fost de o fecunditate rară. A publicat peste o sută de volume, în cea mai mare parte romane și nuvele. S'a încercat și în dramă, dar fără succes remarcabil. Opera lui n'a fost încă complect studiată și analizată de critica literară maghiară, căci nici până azi n'au apărut încă toate scrierile lui, care să poată face cu putință această muncă a criticei științifice. Cu toate acestea Mauriciu Jókai e considerat în literatura maghiară ca scriitorul clasic, care a dat limbei maghiare o dezvoltare profundă și o structură nouă și mlădioasă. El a fost cel dintâiu scriitor, care a știut să dea sufletului maghiar expresiunea variată necunoscută până atunci. Prin fantazia lui de o putere evocativă extraordinară el a scos la iveală comorile sufletului din trecutul atât de variat, sbuciumat și interesant al poporului maghiar, fixându-le pentru eternitate. În nuvelele și romanele lui se reoglîndește acest trecut într'o formă atrăgătoare, plină de poezie și fantazie, care te fac să vezi numai acea parte din viața, care a fost frumoasă și vecinic omenească. Jókai nu e romancierul stărilor de suflet, care sbuciumă și-ți cauzează neliniște. Romanele lui se citesc ca niște povești plăcute, scrise parcă anume pentru oameni optimiști. Scepticii și pesimiștii nu le vor citi cu plăcere.

Din punct de vedere românesc scriitorul M. Jókai are interes prin faptul că a vizitat în mai multe rânduri Ardealul, pe care l-a îndrăgît mult pentru frumusețile sale naturale, pe care ochiul lui de poet inspirat le-a știut descoperi pretutindeni. Pentru lumea maghiară de dincolo de Tisa, Ardealul era un pământ necunoscut. Jókai le-a arătat în scrierile sale adevăratul Ardeal. Multe din scrierile lui au subiecte din istoria și viața Ardealului și în nenumărate pagini descriptive sunt arătate frumusețele țării noastre. Și cum romanele lui Jókai sunt traduse în multe limbi străine, putem să-i fim recunoscători că prin opera lui Ardealul nostru a putut să fie cunoscut și apreciat în cercurile de cititori ai literaturii universale.

I. B.